

DOGODKI

Dražgoše Z bojem do svobode

STRAN 4

KOLUMNA

Jože Poglajen V imenu ljudstva

STRAN 5

KRIK ZA SVOBODO

Bolnica Krvavice Partizansko zdravstvo

STRAN 6

TEMA MESECA

Slovenski kulturni praznik

Matjaž Kmecl akademik, pisatelj, politik

Spominjam se: v začetku osemdesetih let, ko je praznovanje kulturnega praznika skoraj že zamrlo, smo ga – brez denarja – poskušali znova obuditi. Bil nas je cel kup prizadevnežev: Mitja Rotovnik je zagotovil veliko dvorano Cankarjevega doma; pesniki in gledališčniki so obljubili neprekinjeno recitacijo Prešernovih pesmi pred pesnikovim spomenikom; skupina filharmoničnih trobilcev je zagotovila po zgladu se zaradi prometnega ropota spodaj v mestu ni slišalo ničesar, veliko dvorano Cankarjevega doma nam je kljub vsem prizadevanjem in osebnim prigovarjanjem uspelo napolniti le do polovice (približno) in tako naprej. Ob tem smo sklenili, da mora biti posledj rdeča nit vsakoletne proslave recitacija Prešernove *Zdravljice*, z zmeraj drugim recitatorjem, torej z zagotovljenimi novimi in novimi interpretacijami. In tako naprej. Že naslednje leto se je začela cela reč 'prijemati' in se sčasoma prebila do današnjega formata, ko je postala zanimiva tudi za fanfarone najrazličnejših kalibrov in ko je važno, da si sploh tam in na katerem stolu sedi. Čas je postajal zmeraj bolj osamosvojitven, in to se je poznalo – že takrat. – Je pač normalno, če želiš biti samostojna država, povrhu s himno, kakršne nimajo nikjer več na svetu – s Prešernovim podpisom in kulturo na zastavi, moraš potrpeti tudi z najrazličnejšimi bahači in pozerji. Za vse mora biti prostor.

Do sem vse v redu. – Potem pa je prišla pošta, in v njej pesem; jo bom kar prepisal:

Partizan

Ponosen sem, da sem bil partizan!
*Kadar Hitler in Mussolini,
so stisnili prave Slovence v obroč,
postavili žico, za nas ni bil več dan, ma
samo še noč.*

*So bili šteti dnevi za Slovenske ljudi,
nastal je pekel na zemlji, mučili, ubijali in*

*palili vasi,
in v izgnanstvo peljali ljudi,
kot da so živina in ne več ljudi.*

*Takrat so nas izbrisali iz tega sveta,
Maribor bi postal Nemški, Ljubljana
Italijanska bi bila.*

*In izdajalci so pomagali tem zveri,
ni jim bilo težko če Slovenci nebi več bili
in prodali bi tudi svojo mater za par
mark in tisoč lir.*

*Ma pravi Slovenci smo si sami izbrali
svojo težko pot,
šli smo v gozd, v partizane,
tudi tam je bilo trpljenje, mraz in glad,
ma videli smo svoj svetli dan in boljše
pomlad.*

Knez Rihard

Prepisano z vsemi 'napakami'. – In z vso preprosto samozavestjo; tudi z vsem spominskim prizvokom davnih mitingov. Nikoli nisem osebno srečal podpisanega (očitno) primorskega poštenjaka, toda zdel se mi je od prvega znan: kot da se je spet prikazal eden od tiste množice pesniških stvarnikov, ki so jim pred leti Paternujevi zbiralci iz spominov in zapisov oteli 12.000 in več pesmi; ter s tem izoblikovali poseben, enkratni spomenik enemu največjih dejanj slovenskega ljudstva v zgodovini. Ne spomenik voditeljem, ne 'zaslužnežem' te in one vrste, ne zbiralcem premoženja, medalj in podobno bleščeče in 'koristne' ropotije, temveč spomenik skupnosti slovenskih ljudi, njihovi zvestobi in ponosu! In seveda tudi njihovemu neizmernemu trpljenju.

Toda ob kulturnem prazniku moramo biti ob tem pozorni še do nečesa: kar so takrat naši ljudje želeli povedati najbolj zaupnega, najbolj intimnega in slovesnega, so to storili v verzih. Z 'navadno' govorico se – po njihovem prepričanju – to ne dela. Mora biti tako, kot je to delal Prešeren. – In tako je to storil tudi 'Knez Rihard', primorska duša. – Saj ni ne vem kako mojstrsko; večkrat je kaj zmašenega vmes, je pa kot glas ljudi z davnih mitingov; glas ponosa in kljubovalnosti iz najglobljega pekla. Glas volje po preživetju.

Lansko Kajuhovo leto nam v celoti govori s tem jezikom. In se moramo spomniti, naj je to komu vseh ali ne, da so svojčas našli okrog sto naših umetnikov, ki so jih okupatorji z njihovimi tukajšnjimi pomočniki pobili samo zato, ker se niso uklonili. Eden najboljših slovenskih risarjev likovnikov, izjemen karikaturnist in svobodnomislec Hinko Smrekar, je padel med prvimi talci, literarnega zgodovinarja Avgusta Žigona so ustrelili kar na

AKTUALNO

Dva obraza 10. februarja

Dr. Nevenka Troha

V sodobni zgodovini Slovencev in Slovenije je torej 10. februar 1947, ko je bila podpisana mirovna pogodba med zavezniki in Italijo, eden najpomembnejših datumov. Med najpomembnejšimi določili pogodbe je sprememba italijanske vzhodne meje, določene z Rapalsko pogodbo novembra 1920. V skladu z njo je Jugoslavija (in v njenem okviru Slovenija ter Hrvaška) priključila velik del ozemlja, ki ga je zahtevala na mirovnih pogajanjih. Na to odločitev zaveznikov je pomembno vplival prispevek slovenskih partizanov k zavezniški zmagi in so bila v precejšnji meri uresničena pričakovanja primorskih Slovencev, ki so se množično udeležili boja za zmago nad fašizmom in nacizmom ter za narodno osvoboditev. Navdušenje nad spremembo meje je nekoliko zagrenilo dejstvo, da vse jugoslovanske zahteve niso bile sprejete, zlasti boleča je bila izguba Gorice. Z mirovno pogodbo je bilo tudi ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje (STO), ki je do Spomenice o soglasju oktobra 1954 ostajalo

Manifestacija ob osvoboditvi Trsta, 2. maja 1945 (Foto: France Cerar)

razdeljeno na cono A in B. Takrat je bil Sloveniji priključen etnično mešan Koprski okraj cone B, s katerim je dobila tudi svoj izhod na morje.

Kako pomemben je bil ta premik meje za Slovenijo, nam med drugim pove podatek, da je po prvi svetovni vojni zahodno od rapalske meje živela dobra četrtina Slovencev. Ti so bili izpostavljeni raznarodovanju, ki je v času fašizma preraslo v kulturni genocid. Odgovor je bilo narodnoobrambno gibanje, v katerem je sodelovala večina primorskih

Slovencev. Mnogi so bili poslani v konfinacijo, obsojeni na dolgoterne zaporne kazni in tudi na smrt, prvi med njimi štirje pripadniki Borbe (TIGR) septembra 1930, ustreljeni na bazoviški gmajni.

Po okupaciji Ljubljanske pokrajine aprila 1941 so italijanske oblasti tudi v odgovor na delovanje slovenskega osvobodilnega gibanja izvajale skrajno nasilje in zagrešile vojne zločine. Ubityh je bilo več

NADALJEVANJE NA STRANI 2

V METEŽU ZGODOVINE 7. januar 1944

Prvi bombni napad na Maribor

Dr. Marjan Žnidarič

Ko pišemo o dogajanju na slovenskem Štajerskem v letih druge svetovne vojne, ne moremo mimo tretje dimenzije vojne, kot običajno imenujemo vojno v zraku. Spopad za prevlado v zraku je bil že od začetka vojne eden odločilnih dejavnikov na kopnem in morju. Če je bila v prvih treh letih nemška Luftwaffe gospodarica neba na vseh bojiščih, se je leta 1942 razmerje sil v zraku odločilno obrnilo na stran zaveznikov. Takrat je britansko-ameriško letalstvo začelo širokoptezno strateško in taktično bombardirati Nemčijo in ni prenehalo vse do konca vojne. Kljub ogromnemu krvnemu davku in neprecenljivi

Glavna železniška postaja v Mariboru po bombnem napadu 19. novembra 1944 (Fotografijo hrani Muzej narodne osvoboditve Maribor.)

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Slovenski kulturni praznik

ulici, Ivana Roba, neizmerno duhovitega satirika, svobodnjaka, primorskega Slovenca, so obstrelili in potem napol živega zakopali, da je zemlja nad njim še dolgo drgetala v krčih (on pa je, ve se, fašistični soldateski pred tem zabrusil v obraz, da je živel dovolj, kdor je padel za domovino). In tako v dolgi vrsti vse do pesniške Korošice Katarine Miklav, ki so jo z množico sotrpinov in sotrpink pobili in sežgali v Ravensbrücku nekaj dni pred koncem vojne. - Zdaj jih vse že dolgo pregrinjajo sence preteklosti in pozabe, v ospredju se namesto njih zmeraj bolj gnetejo hrupni alfapolitični samci; vsi v imenu slovenske samostojnosti in svobode. Toda tisto, kar ostane, so bila dejanja, ne današnje razlivanje besed.

Poznal sem družinico, pravzaprav očeta z dvema otrokoma, ki so leto za letom ob začetku novembra nosili svečo in cvetje na brezimno pokopališče talcev ter jih tam polagali na tiste zadnje domove, tudi Smrekarjevega, kjer ni bilo ničesar in nikogar. - To so tiste vrste ljudje, ki tudi danes ne bodo zlepa zašli na še tako bleščeče kulturne proslave, ker jih ne bo živ krst povabil; si bodo pa mnogi znali na pamet povedati kakšen verz, če že ne Prešernov, pa pač svoj. Svojemu prepričanju v podporo in srcu v tolažbo.

Tista stoterica umetnikov in kulturnikov, ki je s svojim življenjem med veliko vojno potrdila svojo slovenskost in človečnost, pa ostaja slej ko prej naša mrtva straža. Mrtva straža slovenske kulture in njene resničnosti.

TO SI MU DOLŽAN

*Za koga naj preplezam
vse te višine?
Star sem
in noge me ne nesejo več!*

*Za koga naj pretečem
vse te daljave?
Srce je utrujeno
in ne zmore več!*

*Za koga naj se poženam
v neznanu?
Moje misli so utrujene,
počasne in okorne so!*

*Za koga vendar?
Za svoj rod,
to si mu dolžan!*

Jože Sevljak

NADALJEVANJE S STRANI 1

Dva obraza 10. februarja

kot šest tisoč ljudi, veliko jih je bilo izgnanih v koncentracijska taborišča, največ na Rab, požgane so bile številne vasi. Podobno so ravnale italijanske oblasti na Primorskem.

Za Italijo ima 10. februar čisto drugačen pomen. Mirovna pogodba je bila zadnje dejanje Italije kot fašistične države in agresorke v drugi svetovni vojni, predstavniki katere so zagrešili tudi številne vojne zločine. Po vdaji 8. septembra 1943 je Italija sicer prestopila na stran zaveznikov, v njej je delovalo močno osvobodilno gibanje, nemške okupacijske enote pa so skupaj z enotami Mussolinijeve Salojske republike in drugimi kolaboranti izvedle številna grozodejstva, a ji je kljub temu uspelo pridobiti samo status sobojevnice.

Med določili mirovne pogodbe, ki so Italijo najbolj prizadeli, je bila izguba območij do rapalske meje, še posebej boleča etnično mešanih območij v Istri, na Reki, v Zadru in na otokih, kjer je po nekaterih ocenah živel okoli 200.000 Italijanov. Ti so se izseljevali vse od konca vojne. Z območja, ki je danes na Hrvaškem, je po nekaterih ocenah odšlo več kot 150.000 ljudi. Na območju današnje Slovenije Italijani živijo zlasti na Koprskem, ki je bilo do leta 1954 del cone B STO. Tam se je množično odseljevanje začelo šele leta 1953. Od maja 1945 do leta 1957 je to območje zapustilo 27.810 ljudi, v veliki večini Italijanov, ostalo jih je le nekaj več kot 3000. V Italiji je to dogajanje poimenovano eksodus (esodo), odsejleni pa esuli. Med pomembnejši-

mi vzroki za odhode so bili ukrepi jugoslovanskih oblasti, ki pa so bili marsikdaj razredni, a jih je italijansko prebivalstvo zlasti zaradi svoje socialne sestave sprejemalo kot pritisk nanje kot na narod. Svojo vlogo so odigrali še predsodki do »manjvrednih slovanskih barbarov«, ki so tedaj prišli kot zmagovalci in kot oblast, pritiski lokalnih aktivistov, ki so marsikdaj italijanstvo enačili s fašizmom, gospodarska navezanost na Trst.

Na njihovo odhajanje je vplivala tudi propaganda italijanskih oblasti in dela politike glede aretacij in usmrtev, ki so jih septembra 1943 v Istri izvedli pripadniki hrvaškega osvobodilnega gibanja, maja 1945 pa na zasedenem območju jugoslovanske oblasti (za to dogajanje se je uveljavil termin fojbe). Ta propaganda je vse od leta 1945 fojbe skušala prikazati kot eno največjih tragedij vojne, kot dokaz za barbarstvo in genocidnost Slovencev in obenem zamolčevala leta fašističnega zatiranja in zločine italijanskih okupatorjev.

Potem ko so 1. maja 1945 jugoslovanske enote in slovenski partizani osvobodili in zasedli območje do Soče, so jugoslovanske oblasti prve dni maja na tem območju, največ v Trstu in Gorici, aretirale več tisoč ljudi. Veliko je bilo kmalu izpuščenih, drugi so bili usmrčeni in vrženi v kraška brezna in druge jame (fojbe) ali pa deportirani zapore in taborišča za vojne ujetnike v Jugoslaviji, od koder so se mnogi vrnili. Vseh pogrešanih je verjetno med tri in štiri tisoč, na območju,

ki je bilo maja 1945 v pristojnosti slovenskih oblasti, 1600. To so bili večinoma sodelavci fašizma in okupatorja, pripadniki raznih oboroženih enot, a je med njimi tudi nekaj sodelavcev osvobodilnega gibanja in drugih. Med pogrešanimi je le nekaj žensk in mladoletnih, največ je Italijanov. Tako imenovane fojbe so bile predvsem posledica ravnanja italijanskih fašističnih oblasti in po septembru 1943 kolaboracije z nacističnim okupatorjem. Usmrtitve tudi zgolj domnevnih kolaboracionistov so bile v tem času tudi drugod po Evropi. Tu pa jih je za razliko od drugih območij izvajala oblast, in to tudi s ciljem, da se čim bolj onemogočijo tisti, ki bi lahko ovirali vzpostavitev komunizma in obenem priključitev k Jugoslaviji. Jugoslovanske oblasti to dogajanje so dolga leta zamolčevale, sorodnikom umrlih niso dale informacij in so s tem prispevale k širjenju pretiranega števila pogrešanih in manipulacijam z njimi.

Za določitev današnje slovenske zahodne meje je pomembnih pet datumov: 16. september 1943, proglašanje Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte o priključitvi slovenskega Primorja k svobodni in združeni Sloveniji, 10. februar 1947, podpis mirovne pogodbe med zavezniki in Italijo, 15. september 1947, uveljavitev njenih določil, 8. oktober 1954, podpis Spomenice o soglasju (tako imenovani Londonski memorandum) in 10. november 1975, Osimski sporazumi.

Poslanska zbornica in senat Italijanske republike sta leta 2004 10. februar uzakonila kot dan spomina na žrtve fojb in eksodusa, pa tudi na druga dogajanja ob italijanski vzhodni meji. Italija ima seveda vso pravico, da se spominja teh zanj travmatičnih dogodkov. Žal pa se kljub obsežnim in poglobljenim raziskavam te problematike tako italijanskih kot slovenskih zgodovinarjev, ki so prišli do podobnih ocen, večina italijanske politike, tudi njeni najvišji predstavniki, raje zateka k manipulacijam. Pri tem izrablja narodnostna čustva, napihuje število umrlih, ki naj bi bili usmrčeni zgolj zato, ker so bili Italijani, govori o genocidnosti Slovanov in ob tem zamolčuje fašistično nasilje in vojne zločine italijanskih oblasti. Vse to se še potencira na slovesnosti na dan spomina, 10. februarja v spominskem parku ob bazoviškem jašku.

Manipulacije se stopnjujejo, in to čeprav slovenske organizacije, posamezniki, del politike in včasih tudi osrednje oblasti zlasti ob 10. februarju protestirajo in poudarjajo, da je treba upoštevati zgodovinska dejstva. Ti protesti so seveda potrebni. A je s tem italijanski strani uspelo, da smo v Sloveniji pozabili na pravi pomen 10. februarja 1947 za našo državo. In pravo vprašanje, ki bi ga morali naši najvišji predstavniki postaviti svojim italijanskim kolegom, je naslednje: »Oprostite, zakaj že so zavezniške sile po zmagi v drugi svetovni vojni od Italije zahtevale, da sklene mirno pogodbo?«

NADALJEVANJE S STRANI 1

Prvi bombni napad na Maribor

gmotni škodi sta nemška morala in nacistična disciplina še dolgo ostali trdni. Po zasluzi okupiranih dežel so nacisti celo povečali proizvodnjo orožja in bojne opreme. To pa je bil leta 1944 glavni razlog, zaradi katerega so zavezniki leta 1944 začeli bombardirati tudi okupirane dežele v zahodni Evropi in na Balkanu.

Žrtve tudi med civilnim prebivalstvom

Zavezniki so kmalu spoznali, da so tudi na slovenskem Štajerskem nekatera pomembna prometna vozlišča za vzhodno bojišče in Balkanski polotok (Maribor, Zidani Most, Dobova), pa tudi industrija na omenjenem območju (Maribor, Strnišče, Celje) je bila pomemben člen nemškega vojnega stroja. Iz intenzivnosti in načina zavezniških letalskih napadov je mogoče sklepati, da je na slovenskem Štajerskem šlo pretežno, razen nekaj večjih napadov, za pomožne cilje zavezniških letal, ko so se vračala z bojnih akcij v Nemčiji in Avstriji.

Ker so zavezniška letala bombardirala z velike višine (4000 in več metrov!), niso bila posebno natančna, zato so povzročala veliko škode in žrtev tudi med civilnim prebivalstvom. Strateška bombardiranja v drugi svetovni vojni, tako zavezniška kot sil osi, so grobo kršila vsa pravila takrat veljavnega mednarodnega vojnega prava (še posebej 25. člena IV. haške konvencije!). Zato ni nobenega dvoma, da bombni napadi spadajo med težke vojne zločine, ki so v drugi svetovni vojni dosegli ogromne razsežnosti

in prizadeli veliko gorja tudi našemu območju, še posebno Mariboru, ki je v času od 7. januarja 1944 do 12. aprila 1945 doživel kar 29 bombnih napadov, v katerih je izgubilo življenje kar 483 ljudi, med njimi 60 otrok.

Šestminutni napad v enem valu

Prvi bombni napad na Maribor, ki ni bil namenjen mestu, ampak okupatorjevi tovarni letalskih motorjev na Tezmem (VDM – Luftfahrtwerk Steiermark), je bil izveden 7. januarja 1944. Tega dne ob 11. uri in 12 minut, dobre pol ure po letalskem alarmu, je 29 štirimotornih ameriških bombnikov tipa B-17 (to so bile prve »leteče« trdnjave!) v spremstvu 22 zaščitnih lovcev tipa P-38 izvedlo šestminutni napad v enem valu. Letala, ki so priletela iz južne smeri, so odvrгла 276 razstreljivih bomb (30 težkih, 206 srednje težkih in 40 lahkih v dolgi črti od mestnega vodovoda na Tržaški cesti čez nekdanjo tovarno Texta in tovarno letalskih motorjev do Brezja. Nekaj bomb je padlo tudi v bližnji Rogozi. Ubitih je bilo 55 ljudi, od tega devet žensk in osem otrok, huje ranjenih je bilo 16 in lažje 36 ljudi. Tri osebe so bile pogrešane.

Na tovarno letalskih motorjev padlo 37 bomb

Od industrijskih objektov je bila najtežje zadeta tovarna letalskih motorjev. Na njeno območje je padlo kar 37 bomb, težkih od 500 do 850 kilogramov. Štiri bombe so zadele severni del upravnega

poslopja. S tremi polnimi zadetki je bila ena baraka popolnoma porušena in ena težko poškodovana. Težko zadeto je bilo tudi poslopje tovarniške gasilske enote in obratne straže, pri čemer je bil uničen tudi dobršen del tovarniške opreme za protiletalsko obrambo. Dva polna zadetka sta močno poškodovala obratno ambulanto. Nekaj škode so bombe povzročile še na nekaterih drugih tovarniških objektih. Na območje tovarne Texta je padlo šest bomb. Zadeto je bilo vzhodno krilo tovarne, pri čemer je izbruhnil požar. Poškodovana je bila vajeiška delavnica tovarne letalskih motorjev, pod katero je spadala Texta. Težko zadeto je bilo poslopje tovarniške menze. Precej škode pa je bilo tudi na nekaterih prometnicah. Zaradi bombnih zadetkov je bila 30 ur zaprta cesta Maribor–Ptuj, močno oviran je bil promet po Tržaški cesti. Bombe so na dveh mestih pretrgale telefonski kabel ob Tržaški cesti, tako da je bila telefonska zveza proti Slovenski Bistrici in Celju nekaj časa prekinjena. Veliko škodo je utrpel mestni vodovod, pa tudi električno omrežje. Izpad električne energije je bil na črpalni postaji 6 mestnega vodovoda, na radijskem oddajniku na Tezmem in v tovarni letalskih motorjev.

Neuspešno protiletalsko topništvo

Popolnoma porušenih je bilo osem stanovanjskih zgradb, deset je bilo težko poškodovanih, ena srednje, 64 lažje, na 142 hišah pa je bila manjša škoda. V glavnem je šlo za

enostanovanjske hiše, razen na Tržaški cesti 88 a, v kateri je bilo ubitih kar deset ljudi. Brez strehe nad glavo je ostalo 31 družin s 106 družinskimi člani. Porušeno je bilo tudi eno gospodarsko poslopje.

Potem ko so letala odvrгла bombe, so krenili nad studenski kolodvor ter prek Pohorja izginila proti jugu. Protiletalsko topništvo je streljalo na sovražna letala, vendar nobena ni uspelo sklatiti z neba. Z letališča Thalerhof pri Gradcu so sicer vzleteli tudi nemški lovci in napadli zavezniška letala, toda brez uspeha.

Velike izgube, ki jih je povzročilo prvo bombardiranje Maribora, so bile posledica precejšnje neresnosti prebivalstva, pa tudi organizacija obrambe proti letalskim napadom je bila šele v povojih. Do prvega napada ljudje predpisov, ki so veljali ob letalskih napadih, niso resno jemali. Mnogi se niti niso umaknili v zaklonišča, misleč, da se Mariboru ne more nič zgoditi. Zato je šele prvi napad 7. januarja 1944 prinesel popolno streznitev ter živčnost in strah med ljudi. Nemški okupator je skušal udarec, ki ga je dobil z bombardiranjem Maribora, nekoliko prikriti in ublažiti s pogrebno slovesnostjo (in s spremljajočo demagogijo) v spomin žrtvam bombnega napada. Slovesnost, ki so se je udeležili vsi vidnejši nacistični funkcionarji v Mariboru, je bila 11. januarja popoldne na pobeškem pokopališču.

O drugih bombnih napadih na Maribor in nekatere druge kraje okupirane slovenske Štajerske bomo v letošnjih številkah Svobodne besede še pisali.

DOGODKI Celovec

75-letnica Zveze koroških partizanov

Zveza koroških partizanov in prijateljev protifašističnega odpora (ZKP) je 25. novembra lani v novem prireditvenem centru iKult v Celovcu pripravila proslavo ob počastitvi 75-letnice zveze.

Zbrane je pozdravil predsednik ZKP Milan Wutte. V svojem govoru je poudaril skrb za spomenike po Koroškem ter podajanje védenja slovensko in nemško govoreči mladini o dogodkih, ki so močno zaznamovali ljudi na tem območju. Wutte je nadalje poudaril, da je Zvezi koroških partizanov uspelo združiti vse protifašistične pobude na Koroškem ter utrditi povezavo z vseavstrijskimi združenji nekdanjih borcev in žrtev nacizma. Prav tako je poudaril dobro povezovanje z Zvezo združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije (ZZB NOB) in borčevskimi organizacijami nekdanje Jugoslavije.

Žiga Novak, predsednik Mladih za vrednote NOB (MNNOB), mladinske organizacije Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, je v svojem pozdravu poudaril, da le spomin

Milan Wutte, predsednik Zveze koroških partizanov, med nagovorom

na pogumen boj naših dedov ni dovolj. Vrednote, skovane v ognju in krvi narodnoosvobodilnega boja, moramo prenesti na nove generacije. Vendar se ta prenos ne bo zgodil sam od sebe. Zgodil se bo tako – za kar se zavzemajo tudi pri Mladih za vrednote NOB Slovenije – da bomo najbolj zavzete mlade pritegnili v svoje vrste in jim dali možnost in moč soustvarjati in tudi spreminjati naše organizacije. Slavnostni govornik Klaus Schönberger, predstojnik Inštituta za kulturno analizo na Alpsko-jadranski univerzi v Celovcu, je svoj govor zaokrožil s poimevanjem jedra tega, kar imenuje »emancipatorično spominjanje«.

Schönberger je dal velik pomen tudi ženskemu odporu. Na to temo se je navezala članica odbora ZKP Helena Verdel, ki je ob 80. obletnici Zveze slovenskih žena (ZSŽ) skupaj z Vido Obid izdala knjigo z naslovom *GLEJ, ta svet je tudi zate*. Gospa Verdel je v svojem govoru poudarila tudi, da brez žensk upora ne bi bilo.

Veliko zanimanje javnosti za odpor koroških partizanov sta sprožila dva dogodka, in sicer na eni strani izdaja prvega dela romana Valentina Polanška *Bratovska jesen* v nemščini, na drugi strani pa podelitev Rizzijevе nagrade mag. dr. Lisi Rettl, ki je ob prejemu dejala, da se z znanostjo in ustvarjanjem védenja ter podajanjem znanja družba lahko spremeni.

Prireditev je s petjem pesmi upora z vsega sveta popestril Ženski pevski zbor Kombinat. Ob slavnostni prireditvi sta Nikolaj Orasche, namestnik tajnika Zveze koroških partizanov, in Žiga Novak v prostorih iKulta v Celovcu odprla razstavo *Nasilje rodi odpor – NOB 1941–1945*.

Nataša Novak

DOGODKI Ljubljana

Koncert v spomin na 12. december 1941

Akademski pevski zbor Univerze v Ljubljani je skupaj z svojimi nekdanjimi pevkami in pevci 12. decembra pripravil kratek spominski koncert. Na Miklošičevi cesti pred glavnim vhodom v hotel Union so kot ob vsaki obletnici ubrano zapele v spomin na koncert vseh koncertov, ki ga je 12. decembra 1941 uprizoril APZ pod vodstvom Franceta Marolta na predvečer kulturnega molka v okupirani Ljubljani.

Koncert slovenskih narodnih in ponarodelih pesmi je izražal ljubezen do rodne grude in netil željo po uporju slovenskega naroda. Vrhunec prvega dela koncerta se je razvil ob Jenkovi Lipi, ki je od tistega večera v brk tedaj prisotni okupatorjevi oblasti postala sino-

Koncert pred glavnim vhodom v hotel Union v Ljubljani

nim upora. Koncerta pred hotelom Union se je udeležila približno stoglava množica, med njimi vodstvo ljubljanskega združenja borcev s članico predsedstva ZZB NOB Slo-

venije, tovarišico Julko Žibert, na čelu. Prisluhnilo mu je tudi nekaj mimoidočih in hotelskih gostov.

Andrej Kerin

DOGODKI KoDVOS z novim vodstvom

Zavzemanje za družbene in moralne vrednote

Marijan Križman (desno) je predal vodenje KoDVOS Janezu Podržaju.

Člani Koordinacije domoljubnih in veteranskih organizacij Slovenije (KoDVOS) so se 16. januarja 2024 sestali na 85. redni seji. Med drugim sta bila obravnavana tudi poročilo za leto 2023 in program dela za leto 2024.

Predsedujoči KoDVOS v letu 2023 Marijan Križman se je vsem lepo zahvalil za dejano in tvorno sodelovanje. Poudaril je, da je lanska počastitev 15-letnice delovanja KoDVOS dokaz, da članice KoDVOS predstavljajo zgodovinski lok

tistega dela slovenske zgodovine, ki ohranja vrednote boja za lastno državo in narodovo samoohranitev, razvijanja domoljubja ter za ohranitev miru. V svetovnem merilu je to primer dobre prakse glede povezovanja sorodnih domoljubnih organizacij.

Predsedovanje KoDVOS je v letu 2024 prevzela Zveza društev vojnih invalidov Slovenije (ZDVIS). Članice KoDVOS se bodo še naprej zavemale za izvedbo skupno dogovorjenih dogodkov, sodelovali bomo pri dejavnostih, ki so zgodovinskega pomena za slovensko državnost in samobitnost. Spremljali bomo odnos javnosti do našega dela in se odzivali na potvarjanje zgodovine v slovenski družbi ter branili družbene in moralne vrednote, za katere se zavzemamo članice v KoDVOS.

Manja Konkolič

Dr. Martin Premk

Priključitev Primorske

V februarju se v Italiji praznuje »dan spomina na fojbe«, ki ga je italijanska vlada uvedla leta 2004. Pustimo ob strani razmišljanja, ali bi Italija morala uvesti tudi »dan spomina na žrtve fašizma«, saj smo bili prve žrtve prav Slovenci in Hrvati, pa še mnogo drugih žrtev fašizma je bilo pred in med drugo vojno, od Balkana tja do Afrike. Za »uravnoveženje« je leta 2005 vlada Janeza Janše uvedla praznik vrnitve Primorske, ki se praznuje 15. septembra. Že takrat so bile razprave o ponesrečeni izbiri imena in datuma, a prav je, da najprej pogledamo, o čem sploh teče beseda, ko govorimo o Primorski in mejah na zahodu.

Pesniku Simonu Gregorčiču ni bilo treba biti posebno jasnoviden, da je napisal, kako bo nekoč Soča še krvava tekla. V 19. stoletju se je Italija z vojnami in spopadi vedno bolj širila proti vzhodu in samo vprašanje časa je bilo, kdaj pride do Soče. Prvo svetovno vojno je ta država sicer dočakala kot zaveznica Avstro-Ogrske in Nemčije, a v vojno ni takoj vstopila. Leta 1915 pa je v Londonu podpisala tajni sporazum s Francijo, Veliko Britanijo in Rusijo, da v zameno za Primorsko, Istro in druga ozemlja prestopi v njihov tabor. Italija je maja 1915 napadla Avstro-Ogrsko in začeli so se boji ob Soči, kjer so Italijani oktobra 1917 doživeli uničujoč poraz. Kmalu zatem se je v Rusiji zgodila boljševistična revolucija in prav boljševiki so javno objavili sporazum iz Londona kot

primer, kako vladarji in bankirji trgujejo z ozemlji, medtem ko morajo tisočeri umirati na bojnih črtah.

Ne glede na vse je bila Italija ob koncu prve svetovne vojne na zmagoviti strani in londonski sporazum se je uresničil. Bil je še potrjen leta 1920 s pogodbo v Rapallu med Kraljevino Italijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Primorska je bila dve desetletji italijanska, po aprilski vojni leta 1941 pa si je Italija prisvojila še Dolenjsko in Notranjsko. Po dveh letih vojne in partizanskem boju je Italija septembra 1943 kapitulirala in takoj po tem porazu je Osvoobodilna fronta 16. septembra 1943 izdala proglas o priključitvi slovenskega Primorja k združenju in svobodni Sloveniji. To je bilo potrjeno še na zasedanju odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 in na drugem zasedanju AVNOJ novembra 1943. Potrebni sta bili še dve leti krvavih bojev, da so našo Primorsko vključno s Trstom in Gorico osvobodili partizani 9. korpusa in 4. armade. Zaradi pritiskov zahodnih sil se je morala naša vojska junija 1945 iz Trsta in Gorice umakniti za razmejitev-

no črto, ki je veljala do konca pariške mirovne konference. Mirovna pogodba je bila po dolgi pogajanjih podpisana v Parizu 10. februarja 1947, veljati pa je začela 15. septembra 1947. Določila je zahodno mejo Jugoslavije in vzpostavila neodvisno Svobodno tržaško ozemlje, ki je bilo pod nadzorom Združenih narodov in razdeljeno na cono A pod upravo zahodnih zveznikov in cono B pod upravo Jugoslavije. Zahod je oktobra 1953 cono A samovoljno prepustil Italiji, kar je povzročilo krizo, ki je bila odpravljena z Londonskim sporazumom oktobra 1954. Takrat so cono A dokončno dodelili Italiji, cono B pa z nekaj popravki v njeno korist Jugoslaviji.

Čeprav so se razmere umirile, je bilo mednarodno pravno stanje dokončno rešeno z Osimskimi sporazumi leta 1975. Potem do osamosvojitve Slovenije ni bilo večjih napetosti z Italijo, morda zato ne, ker se je Italija nekoliko bala jugoslovanske vojske. Italijanski pritiski so se začeli po osamosvojitvi Slovenije in malo je celo manjkalo, da bi naši »najbolj domoljubni« politiki z Oglejskim sporazumom ustregli

Italijanski pritiski so se začeli po osamosvojitvi Slovenije in malo je celo manjkalo, da bi naši »najbolj domoljubni« politiki z Oglejskim sporazumom ustregli skoraj vsem italijanskim zahtevam.

skoraj vsem italijanskim zahtevam. Za umiritev napetosti so leta 2000 zgodovinarji pripravili Poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije o odnosih med narodoma, ki ga italijanska država do danes ni želela potrditi. Italijanski pritiski so se stopnjevali tudi po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, ko je bil uveden dan spomina na »fojbe« in je bila za glavno spominsko mesto izbrana »fojba« v Bazo-

vici, za katero se niti ne ve, ali so v njej sploh ubiti in koliko jih je, saj italijanske oblasti ne dovolijo raziskave. Se pa na tem kraju ponavljajo vsakoletna izzivanja in zahteve po »italijanski« Istri in Dalmaciji. Nema lokdaj tudi skupaj s fašističnimi oznakami in pozdravi, nazadnje so se množično fašistično pozdravljali kar v Rimu pred nosom italijanskih oblasti, ki se zaradi tega niso pretirano razburjale. Prav nasprotno, lahko bi se reklo, da so to celo tiho podpirale. Zato je žal treba vedeti, da je očitno cilj italijanske politike še vedno prisvojitve ozemlja, ki jim je bilo nepravilno dodeljeno v času prve svetovne vojne, in večina tega ozemlja nikoli ni bila italijanska. Svoje ozemlje smo si tako Slovenci kot Hrvatje z uporom proti fašizmu in narodnoosvobodilnim bojem sami priključili nazaj. Vse zasluje za to imajo tako naši partizani kot tigrovci in spomin na to ne sme nikoli izginiti ali umreti. Zgodovinski spomin je eden od dejavnikov, ki poleg ozemlja, jezika in kulture tvori narod. Zato je brisanje našega narodnega spomina enako tranju našega ozemlja ali uničevanju našega spomina.

AKTUALNO **Bolnica Franja**

Zbiranje sredstev za obnovo spomenika

Konec novembra lani je Videmski pokrajinski odbor VZPI-ANPI v sodelovanju z ZZB NOB severne Primorske in podporo dežele Furlanija - Julijska krajina v Čedadu pripravil posvet o partizanski bolnici Franja. Namen posveta je bil predstaviti ta simbol izjemne človeške humanosti, ki so ga naravne ujme v zadnjih desetletjih že večkrat poškodovale oziroma porušile. Posvet naj bi tudi spodbudil člane in druge napredne ljudi k solidarnostnemu zbiranju sredstev za obnovo tega kulturnega spomenika.

Na posvetu se je zbralo veliko ljudi. Med njimi so bili predsednik VZPI-ANPI za Vzhodno pokrajino Italije Dino Spangharo, predsednica VZPI za Videmsko pokrajino Antonella Lestani, predsednik VZPI Čedad Luciano Marcolini Provenza, predsednik VZPI Nadiških dolin Daniele Goleš, koordinator ZZB NOB severne Primorske Mirko Brulc in predsednik Združenja za vrednote NOB Bovec - Kobarrid - Tolmin Rok Uršič.

Denar za obnovo zbirali že leta 2007

Luciano Marcolini Provenza je navzoče seznanil z namenom posveta in spomnil, da so že leta 2007 zbirali sredstva za obnovo te bolnice in da je prišel čas, da se po katastrofi leta 2023 spet izvede akcija. Poudaril je, da tako kot je bila potrebna med vojno pomoč ranjenim vojakom, med njimi tudi veliko italijanskim, tako je danes potrebno vnovično solidarnostno zbiranje

sredstev za pomoč pri obnovi poškodovanega celotnega kompleksa bolnišnice.

Dr. Jože Pirjevec je navzoče spomnil, da se podobno oziroma v še hujši obliki dogaja z ranjenci tudi v današnjem času, ko je na vojnih območjih veliko ranjenih ljudi, poleg vojakov tudi civilno prebivalstvo in še posebej nedolžni otroci. Spomnil je na drugo svetovno vojno, na bitke za ranjence, na Neretvo in Sutjesko, na smrtonosni tifus, ki je vzel veliko življenj, in na vojne v razpadajoči Jugoslaviji. Pri nas v Slovenji so med drugo svetovno vojno na Kočevskem kaj hitro, že na začetku vojne, organizirali bolnišnico, kjer so zdravili partizane, med njimi tudi ranjene partizane s Tržaškega in iz Furlanije. Mnogo zdravnikov se je pridružil partizanskemu odporu z namenom pomagati in zdraviti ranjence. Še posebno pa je poudaril vlogo žensk (Franja, Pavla, Vera) in njihovega velikega prispevka pri organizaciji in zdravljenju ranjencev.

Rok Uršič je orisal delovanje sanitetnih postaj na območju od Brdo do Trente med drugo svetovno vojno. Sprva so ranjeni borci okrevali po posameznih kmetijah, hitro pa se je pokazalo, da je zanje potrebna strokovna oskrba pri zdravljenju. Tudi ko sta že ustanovljeni bolnici Pavla in Franja sprejemali ranjence, so bila nekatera primorska območja predaleč, da bi ranjence nosili v ti dve bolnici. Zato so v odročnejših delih Primorske vodstva organizirala bolnišnične enote, poimenovali so jih sanitetne postaje. Večino teh

Za posvet je v Čedadu vladalo veliko zanimanje.

postavili po večjih spopadih z Nemci. Bilo jih je več kot deset in vsaka je sprejela največ 20 ranjencev. Sanitetne postaje v Posočju so v začetku leta 1944 združili v novo centralno bolnišnico s sedežem na Kolovratu. Zaradi nemških ofenziv se je morala pogosto seliti in spreminjati svoje ime. Nazadnje se je imenovala Svoboda in je delovala v dolini reke Idrija. Sanitetne postaje so imele svojega bolničarja ali bolničarko, včasih le domačina, ki je imel nekaj izkušenj z zdravljenjem živine oziroma je znal prevezovati rane. Te postaje je občasno obiskoval partizanski zdravnik, ki je dajal navodila za zdravljenje, opravil pa je tudi manjše operacije. Med njimi so bili italijanski zdravniki dr. Sigismund Osser - Paolo, Giuseppe Marangon, Anton Ciccarelli, Giuseppe Montaneri Annibale Beriglia, Piero Garibaldi di Galzigna, Alberto Gentili,

Tranquillo Villa, Pasquale Calabro in mnogi lekarnarji, ki so darovali zdravila in obveze. Težje primere so napolili v eno od obeh centralnih bolnic. To pa je pomenilo veliko tveganje, saj je bilo treba ranjence nositi mimo nemških položajev, čez reke in ceste v Franjo ali Pavlo. V avgustu 1944 sta obe bolnici okrog sto najtežjih ranjencev po dogovoru z zavezniškimi enotami 31. divizije prenesli na letališče na Notranjskem in od tam so bili prepeljani na zdravljenje v Bari v Italiji.

Leta 2023 v soteski Pasice dve naravni nesreči

Milojka Magajne, zgodovinarica in sociologinja, muzejska svetnica, vodja dislocirane enote Mestnega muzeja Idrija, oddelek Cerčno, je podrobno orisala organizacijo bolnišnice med vojno in njeno pot do danes. Postavljena je bila v tes-

ni soteski Pasice, na težko dostopnem terenu. Skrita je dajala zaščito ranjencem in osebju bolnišnice. Pred 80 leti, tik pred božičem 1943, je bolnica sprejela prve ranjence. Kmalu je v bolnico prišla tudi zdravnica Franja Bojc, ki je dobila organizacijsko nalogo in je bila odgovorna za delovanje bolnišnice v celoti. Do konca vojne so v grapi zgradili 14 različnih objektov, od barak za ranjence in osebje do operacijske barake, rentgena, invalidskega doma in tudi elektrarne. Že med vojno so po zdravnici Franji tudi poimenovali bolnišnico. V bolnici se je zdravilo okrog 900 ranjencev različnih narodnosti. Poleg Slovencev so bili najbolj številni italijanski ranjenci, ki so delovali v spopadih IX. korpusa. Osebje in ranjenci so sotesko Pasice zapustili 5. maja 1945.

Julija 2023 sta Franjo prizadeli kar dve nesreči, najprej povodenj 13. julija in zatem še vetrolom 18. julija. Poškodovana je bila dostopna pot, povsem uničene tri barake, bolj ali manj pa tudi druge barake, saj so bile skoraj vse poplavljenе. Milojka Magajne je obiskovalcem predstavila kratek film o posledicah zadnje nesreče, ki je obiskovalce globoko pretresel. VZPI Videmske pokrajine je s to priveditvijo začel akcijo zbiranja sredstev kot pomoč pri obnovi tega edinstvenega spomenika v Evropi, po celotni Furlaniji - Julijski Krajini. Zbiranje sredstev bo potekalo do marca letos, ko bodo zbrana sredstva predali Mestnemu muzeju Idrija.

Vojo Hobič

DOGODKI **Dražgoše**

»Z uporom in bojem do svobode«

Osrednja spominska slovesnost, 67. prireditve Po stezah partizanske Jelovice ob 82. obletnici dražgoške bitke, je bila 14. januarja pri spomeniku v Dražgošah. Sporočilo letošnje slovesnosti je bilo »Z uporom in bojem do svobode«. Slavnostni govornik je bil **Matjaž Nemec**, poslanec Evropskega parlamenta.

po njegovih besedah še najprej odločno prizadevati za mirovni proces, ki naj vodi v priznanje neodvisne Palestine. »Kot smo se pridružili ukrajinski tožbi proti Rusiji v njeni agresiji na Ukrajino, je naša odgovornost, da se zdaj pridružimo aktivnostim Južnoafriške republike in njeni tožbi proti Izraelu, ker

države ni izbira, temveč dolžnost! In je prvo merilo, ob katerem demokracija pade ali se krepi,« je med drugim povedal Matjaž Nemec.

Številne udeležence iz vseh krajev Slovenije in zamejstva v Italiji in Avstriji je nagovoril tudi predsednik organizacijskega komiteja za prireditve Po stezah partizanske Jelovice, generalmajor **Ladislav Lipič**. Še posebej je opozoril na nujnost, da vsi voditelji obsodijo vsako uporabo sile pri reševanju sporov v mednarodni skupnosti. Po besedah Lipiča je bil narodnoosvobodilni boj od leta 1941 do 1945 obdobje upora in boja za svobodo in je vodilo vsem generacijam, da ohranijo spomin na to dejanje pogumnih in narodno zavednih ljudi. To pa je bilo tudi obdobje številnih pomembnih, a tudi tragičnih odločitev, s katerimi moramo kot narod živeti – živeti v sožitju, medsebojnem razumevanju in miru. Pomen Dražgoš smo ponesli tudi zunaj

Bine Pibernik (sedi) je tradicionalni obiskovalec slovesnosti v Dražgošah.

»Dražgoše brezčasno odmevajo nauke, ki smo jim dolžni prisluhniti. Sporočilo Dražgoš je upor! Upor, ki ga ni utišal niti mitraljez sovražnika. Sporočilo Dražgoš je resnica! Da svoboda ni samoumevna, temveč izborjena. Demokratične vrednote se zdijo vse bolj posebnost manjšine kot pa prevladujoče načelo sveta,« je poudaril Nemec in dodal, da to, čemur smo priče v Gazi, ni nič drugega kot »okupatorjev poskus uničenja naroda«. Slovenija si mora

je vojna v Gazi genocid.« Poudaril je tudi, da so se slovenski partizani v dražgoški bitki borili v sodelovanju in poenoteni v cilju, kar je bilo ključnega pomena za njihov odpor. »To mora služiti kot vodilo vsem nam tudi danes. Tisočkrat izrečene besede ali obljube o spoštovanju pravne države po tem, ko smo na lastni koži občutili, kaj pomeni oblastniška aroganca, ne pomenijo veliko, če je pravna država omejena z okoliščinami. Spoštovanje pravne

Naj spomnimo, da je bila dražgoška bitka ena večjih bitk med drugo svetovno vojno na Slovenskem, v njej se je Cankarjev bataljon spopadel z Nemci. Potekala je med 9. in 11. januarjem 1942. Partizani so se po bitki in ob izgubi devetih tovarišev umaknili na Jelovico, Nemci pa so v odgovor pobili 41 domačinov, požgali vas in jo v januarju in februarju 1942 popolnoma porušili.

Slavnostni govornik, evropski poslanec Matjaž Nemec (Foto: Jože Jeram)

slovenskih meja s povezovanjem s kraji, s katerimi si skupaj delimo simbol zločinskih dejanj nacističnega režima: Lidice, Oradour sur Glane, Lipa, Marzabotto.

Padlim so se med drugim poklonili tudi predsednik državnega sveta **Marko Lotrič**, predsednik ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman**, delegacije borčevskih združenj, nekaterih občin in političnih strank. Slovesnosti pa so se udeležili tudi prvi predsednik Republike Slovenije **Milan Kučan**, zunanja ministrica in predsednica Socialnih demokratov **Tanja Fajon**, minister za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti **Luka Mesec**, minister za kohezijo in regionalni razvoj **dr. Aleksander Jevšek**, minister za solidarno prihodnost **Simon Maljevac** ter številni drugi znani politični obrazi. Garda Slovenske vojske pa je v imenu predsednice republike **Nataše Pirc**

Musar položila venec h kostnici spomenika v Dražgošah.

Številni udeleženci so se v vas na pobočjih Jelovice podali peš. Tudi letos so različna planinska društva v sodelovanju z veteranskimi organizacijami pripravila vrsto krajših in daljših pohodov z več izhodišč. Udeleženci najdaljših pohodov – 45. pohoda Po poti Cankarjevega bataljona v Dražgoše in 25. pohoda Železniki-Ratitovec-Jelovica-Dražgoše – so se na pot odpravili že ponoči. Organiziran pa je bil tudi pohod z najdaljšo tradicijo, to je 47. pohod iz bohinjke soteske prek Rovtarice v Dražgoše.

V kulturnem programu so nastopili Policijski orkester, Moški pevski zbor Izola pod vodstvom Antona Baloha, igralca Bojan Trampuš in Lina Akif ter združena pevska zbor osnovnih šol Dravlje in Šentvid pod vodstvom Andreje Kozlevčar. Program je vodil Jan Bertoncej.

Manja Konkolič

V METEŽU ZGODOVINE Sv. Primož na Pohorju

Ob 80. obletnici ustanovitve XI. SNOUB Miloša Zidanška

Pred 80 leti je bila na Sv. Primožu na Pohorju ustanovljena XI. SNOUB Miloša Zidanška. Ustanovitev brigade ravno 8. januarja ni bila naključje, posvečena je bila namreč padcu Pohorskega bataljona.

Nemški okupator je s svojim propagandnim strojem vneto razglašal, da je z uničenjem Pohorskega bataljona partizanstva na Pohorju konec. Zgodilo se je prav nasprotno. Pred vrati Maribora, najmočnejše nemške vojaško-policijske postojanke in nemških uradov za raznarodovanje Slovencev, se je ustanovila nova, še močnejša, dobro organizirana, opremljena, pa tudi operativno močna, XI. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloša Zidanška, ki je pozneje zaradi svojih bojnih uspehov prejela častni naziv udarna brigada.

Patrulje iz zasede skrbele za varnost

Dopoldne 8. januarja 1944 ni bila nobena skrivnost več, da se bodo pri Sv. Primožu razvrstili vsi bataljoni zaradi ustanovitve Pohorske brigade. Štab brigade je imel obilo dela. Vse je bilo v pričakovanju slovesnosti, toda ta slovesnost je veljala skoraj izključno samo za zbrane partizane. Sv. Primož je bil preblizu številnih sovražnikovih postojank v Dravski in Mislinjski dolini, zato partizani domačinov niso posebej vabili na ustanovitev brigade. Da ne bi sovražnik zmotil slovesne ustanovitve brigade, so v vse smeri razposlali patrolje, na nekatera mesta pa so postavili tudi zasede.

Po pregledu razvrščenih bataljonov je povzel besedo politični komisar IV. operativne cone Mitja Ribičič - Ciril, ki je prebral odredbo štaba IV. operativne cone o ustanovitvi brigade. Borce je nato nagovoril prvi komandant brigade, Boris Čizmek - Bor. Najprej je govoril o razvoju partizanskih enot na Pohorju od začetka vstaje in o njihovi težki bojni poti. Za zgled, kako naj se brigada bojuje, je navedel legendarni Pohorski bataljon. Poudaril je, da bo ustanovitev Pohorske brigade za okupatorja resen opomin, saj se bo odslej proti njemu bojevalo

Polaganje venca pri spomeniku Zidanškovi brigadi

štirikrat več partizanov kakor pred enim letom. Nato je naštel vojaške naloge na novo ustanovljene brigade. Za njim se je zvrstilo še nekaj govornikov. Po končanih slovesnostih so partizani v Sv. Primožu in bližnji okolici razglasili, da bodo v počastitev ustanovitve Pohorske brigade pripravili miting. Ta vest se je naglo razširila in v vas je najprej začela prihajati mladina, za njo pa še starejši. Ura je bila že precej čez polnoč, ko so utihnil zadnji zvoki harmonike in veseli glasovi partizanskih borcev.

Ognjeni krst brigade v Vuhredu

Ognjeni krst je brigada doživela že v noči na 17. januar, ko je v Vuhredu napadla vlak in v Podvelki požgala tovarno lepenke. Med prebivalstvom se je o teh akcijah mnogo

Obiskovalce spominke slovesnosti so nagovorili župan občine Vuzenica Franjo Golob, predsednik ZZZB NOB Slovenije Marijan Križman in predsednik OO ZB NOB Vuzenica Stanko Naglič. Na proslavi so sodelovali praporščaki borčevskih, veteranskih in domoljubnih organizacij pod vodstvom višjega štabnega vodnika Jožeta Temnikarja.

govorilo, pa tudi njun izid je bil za partizane zelo uspešen, saj ni zahteval partizanskih žrtev. Zidanškova brigada se je s svojo prvo akcijo dostojno predstavila prebivalstvu in sovražniku. Akcije brigade proti sovražniku so se nato vrstile druga za drugo in vse so bile uspešne. Seveda je prihajalo tudi do žrtev, vendar morala borcev ni upadala. Ranjene in padle so hitro nadomestili novi borci.

Brigada Miloša Zidanška se je sredi julija premaknila v Savinjsko dolino in Zasavje. Eden njenih največjih uspehov je bil osvoboditev Gornjega Grada. Od oktobra do konca decembra je sodelovala v bitkah na Dolenjskem, kjer se je borila za razširitev in zavarovanje osvobojenega ozemlja ter je pri tem utrpela velike izgube. V zaključnih bojih se je pomikala med Savo in Savinjo proti Koroški. Število borcev v brigadi se je takrat povzpelo celo na 836. V Celovcu in Velikovecu je prispela 12. maja in tam sodelovala pri obkolitvi in razorožitvi velikih okupatorjevih in kvizlinških enot. Izredno bogata bojna pot brigade se je končala 29. maja 1945 v Ivniku na avstrijskem Koroškem. Po razformiranju so njene enote priključili brigadam XIV. divizije.

Matjaž Tomažič

DOGODKI Osankarica

Mladi ob obletnici boja Pohorskega bataljona

Mladi za vrednote NOB Slovenije (MNOB) so se 6. januarja udeležili slovesnosti ob 81. obletnici poslednjega boja 1. pohorskega bataljona pri Treh žeblih na Osankarici na Pohorju. Tako smo utrdili spomin na pomembnost boja bataljona in zgodovinski pomen dogodka v zavesti Slovencev.

Ekipa petih članov MNOB si je za pohod izbrala pot od RTC Jakec preko Črnega jezera in mimo kraja, kjer je še nedolgo tega stal dom na Osankarici, do prizorišča poslednjega boja Pohorskega bataljona. Po prireditvi so se pridružili tovariškemu druženju s čajem in golažem, za katerega je poskrbela Slovenska vojska.

Zaradi močnih padavin so čla-

nom MNOB na poti nazaj do izhodišča v duhu tovarštva pomagali člani ZB NOB Celje s prevozom na svojem avtobusu.

Udeleževanje članov mladinske organizacije ZZZB na slovesnostih

Spominke slovesnost na prizorišču bojišča Pohorskega bataljona pri Treh žeblih na Osankarici na Pohorju je organiziral Zavod za kulturo Slovenska Bistrica v sodelovanju z občino Slovenska Bistrica. Slavnostni govornik je bil predsednik Državnega sveta Marko Lotrič. V kulturnem programu sta nastopila KUD Gaj Zgornja Polskava in MOPZ Obrtnik Slovenska Bistrica - Polskava. S. B.

Skupina članov MNOB na Osankarici

in druženjih s starejšimi člani ZZZB, nekdanjimi borci NOB in njihovimi družinskimi člani je izrednega pomena za širjenje zavesti o svobodi, tovarštvu, resnici in pomenu vseh bojev, ki so jih bili partizani v narodnoosvobodilnem boju.

Žiga Novak

KOLUMNA

Jože Pogljajen

V imenu ljudstva

Tudi stavke niso več to, kar so bile. Zdaj ne stavkajo več delavci v tovarnah in rudnikih, ampak so na okopih za višje plače javni uslužbenci, šolniki, zdravniki, sodniki. Novost teh štrajkov je, da se njihovi vodje na debelo sprenevedajo o tem, za kaj stavkajo. Fidesovi sindikalisti nas tako hočejo prepričati, da ne zahtevajo občutno višjih plač, ampak stavkajo v dobro bolnikov, sodniki pa da se borijo za pravno državo. A to niti ni nekaj novega. Tudi šolniki menda niso štrajkali za plače, ampak za to, da bi bil poklic učitelja bolj spoštovan.

Še pomembnejša razlika je, da so posledice klasičnih štrajkov občutili lastniki podjetij, pri zdajšnjih stavkah zdravnikov in sodnikov pa za talce vzamejo nas državljane: v času stavke ne moremo do zdravnikov in do že razpisanih sodnih obravnav. Vodilni v sodniškem društvu grede celo tako daleč, da vlado izsiljujejo z bojkotom vodenja volilnih komisij pri junijskih volitvah v evropski parlament. Očitno se sodniki požvižgajo na to, da s tem posegajo v našo ustavno pravico voliti in biti izvoljen in da to njihovo sicer dobro plačano (887 evrov) obveznost določa zakon.

Stavke zdravnikov v času, ko ni Janša na oblasti, so postale že nekaj vsakdanjega. To, da so se stavkovnemu valu zoper zdajšnjo vlado z enakim ciljem občutnega zvišanja plač pridružili tudi sodniki, pa je nekaj novega. V sodniškem društvu stavko sicer zavijajo v celofan boja za pravno državo, ki da je v razsulu, ker vlada še ni uresničila sodbe ustavnega sodišča o višjih plačah. Pri tem se med drugim sklicujejo na 3. člen ustave, v katerem je zapisano, da ima oblast pri nas ljudstvo, ki jo izvršuje neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno. To naj bi pomenilo, da so sodniki funkcionarji in ne zgolj javni uslužbenci. 125. člen pa pravi, da so sodniki pri svojem delu neodvisni. Po mnenju stavkajočih sodnikov to pomeni, da sodnika pred pritiski, ki bi lahko vplivali na njegovo odločanje, lahko zavarujejo le visoke plače. Te morajo biti »skladne z dostojanstvom sodniškega poklica«, še dodajajo v sodnem svetu.

Koliko evrov naj državo staneta dostojanstvo in neodvisnost sodnikov, si očitno vsak lahko razlaga po svoje. Sodni svet, denimo, predlaga začasni dodatek k plačam v višini 1071,59 EUR bruto, ki naj se izplača tudi za čas od izdaje odločbe ustavnega sodišča, to je od junija lani. Tudi tega, kaj

pomeni, da morajo biti sodniške plače primerljive s funkcionarskimi, doslej uradno še niso pojasnili, še manj pa predlagali načine, kako do te primerljivosti priti. V zahtevi ustavnemu sodišču, naj ugotovi neustavnost plačnega položaja sodnikov, so navedli le primerjave višine funkcionarskih in sodniških plač. In to je tudi vse, kar bo imelo v rokah ustavno sodišče, če bo ugodilo zahtevi sodnega sveta, da samo – torej mimo vlade in državnega zbora – sprejme zakon, ki bo na novo uredil sodniške plače.

Ali sodniki kot funkcionarji tretje veje oblasti, za kar se imajo, v pravni državi sploh smejo stavkati? Morda bi veljalo vodstvo sodniškega društva le spomniti, kaj pravi naša ustava.

Povedano v njihovem jeziku, da svojemu sodniškemu cehu zagotovi dostojanstvo in neodvisnost. In to v šestih mesecih! Določiti bo moralo, kolikšna bo najvišja, to je plača predsednika ustavnega sodišča, in zatem še razmerja – se pravi, koliko

manj evrov od njega bodo dobivali člani ustavnega sodišča, pa člani sodnega sveta, vrhovni, višji in nižji sodniki. Še več, predpisati bodo morali, kako do te plačne lestvice priti, kdo se bo s kom o tem pogajal, in niz drugih zoprnih podrobnosti, ki so sicer za druge javne uslužbence urejene z dogovorom o plačah med sindikati in vlado. Toda sodniki so samo ena stranka v pravdi o plačah. Druga je vlada. Vse dosedanje vlade pa niso storile kaj prida, da se vprašanje sodniških plač vendarle ustrezno uredi. Uredi tako, da se jih ne tlači v sistem plač javnih uslužbencev, se pravi ne primerja z raznimi svetovalci, referenti, tajnicami in drugimi zaposlenimi v javnem sektorju. Zahteve sodnikov so torej vsaj delno upravičene, toda ali je zato treba stavkati in kot kalimero užaljeno jadicovati, ker na neki sestanek, ki so ga sklicali, nista prišla predsednik vlade in predsednica parlamenta? Je bilo šeficam sodniškega društva res treba, ker do pogajanj še ni prišlo, slovensko vlado »špeticati«
organom EU? Če sodnice in sodniki na tak revolverski način vodijo sodne obravnave, nam res bog pomagaj.

In ne nazadnje, ali sodniki kot funkcionarji tretje veje oblasti, za kar se imajo, v pravni državi sploh smejo stavkati? Morda bi veljalo vodstvo sodniškega društva le spomniti, kaj pravi naša ustava: namreč da imajo pravico do stavke delavci, torej ne funkcionarji, in da se pravica do stavke lahko omeji, če to zahteva javna korist. Koristilo bi tudi, če bi stavkajoči sodniki pogledali tudi v zakon, ki določa njihovo delo, kjer med drugim piše, da sodnik delovanja sodišča ne sme ovirati zaradi uveljavljanja svojih pravic. Ali pa velja tista ljudska o bosu kovačevi kobili?

KRIK ZA SVOBODO Kultura in saniteta med NOB (1)

Partizansko zdravstvo na obronkih mesta

V Ljubljani je leta 1941 že poleti nastala razvejana mreža sanitetnih odborov Osvobodilne fronte med zdravniki, lekarnarji, medicinci, bolničarji in babcami. V te zaupne odbore je bilo vključenih okrog 70 zdravnikov iz samega mesta in okolice. Člana matičnega odbora, dr. Pavel Lunaček in dr. Franc Novak, sta svoj dopust izkoristila tako, da sta načrtno obiskovala zdravnike v Ljubljani ter jih novačila za delo v Osvobodilni fronti, ob tem pa še skrbela za evidentiranje in zbiranje sanitetnega materiala, ki so ga po kapitulaciji kraljeve vojske poskrili vsepovsod. Student medicine

Rihard Gregorčič in dr. Andrej Jenko. Ta je dobil nalogo, da v bolnišnici v najstrožji tajnosti zagotovi možnost delovanja tako imenovanega »varnega oddelka«, ki bi omogočal okrevanje ranjenim aktivistom in borcem Molniške čete. Okrevališče za ranjence, tako je razmišljal dr. Kanoni, pa bi lahko uredili tudi na pristavi na Razorih, saj je dovolj oddaljena od Sostra in povsem samuje vrh hriba. Že mesec dni pozneje so v varni oddelek bolnišnice na Studencu začeli prihajati prvi ranjeni borci in aktivisti. Tu jih je zdravstveno osebje učilo simuliranja preprostih znakov dušev-

Pristava na Razorih aprila leta 1941

Varen oddelek na Studencu 1942. Danes je v njem oddelek za gerontopsihiatrijo.

Kostja Nahtigal se je septembra 1941 pridružil partizanom na Mokrcu in je ob napadu Krimskega polbataljona na Lož skrbel za vojaško previjališče. Ranjene borce pa so obiskovale tudi dr. Pavla Jerina, dr. Ruža Germ - Šegedin in dr. Marija Bole. Partizanski taborišči v Iškem vintgarju in nad Kožljekom pri Borovnici pa sta obiskovala zdravnika Marjan Južnič in Dušan Mravljak.

Pomembno vlogo pri razvoju sanitete na vzhodnem obrobju Ljubljane je odigral Rajonski odbor OF Device Marije v Polju in že konec maja vzpostavil sanitetni odbor OF, ki ga je vodil dr. Janez Kanoni, v njem pa so bili še dr. Igor Kraut, dr.

nih bolezni in ranjenci so bili tako večji pri posnemanju bolezenskih znakov, da jih italijanska inšpekcija ni odkrila, čeprav so izdajalci iz vrst zaposlenih nenehno javljali na evško kvesturo, da se med zidovi studenške bolnišnice dogaja nekaj nenavadnega.

Partizanska bolnišnica na Razorih

Pristava na Razorih je uspešno opravljala svoje poslanstvo partizanske bolnišnice. Samo v petih mesecih, torej od januarja 1942 do konca maja 1942, je v njej uspešno okrevalo več kot 50 ranjenih partizanov, predvsem borcev Molniške čete,

med njimi pa je bilo tudi precej aktivistov od Zadvara do Dobrunj, ki so bili ranjeni v spopadkih z domačimi izdajalci. Za ranjenega je bilo pribežališče v Sadinji vasi, od tam pa jih je oskrbnik pristave z volovskim vozom prepeljal na vrh Razorov. Varen oddelek v matični bolnišnici na Studencu je deloval od junija 1941 do prvih dni avgusta 1942, ko je bil zjutraj ob prihodu v službo dr. Janez Kanoni aretiran in na sojenju zaradi sodelovanja z Osvobodilno fronto obsojen na 30-letno zaporno kazen na otoku Rab.

Doslej je za prvo partizansko bolnico veljala PVB Krvavice nad Igom, ki jo je postavil bolničar Berce. Po najnovejših podatkih pa bo treba tudi na tem področju opraviti revizijo, saj je nesporno varen oddelek v državnih umobolnicah z izpostavo na Razorih začel svoje sanitetno poslanstvo izvajati že zgodaj poleti 1941! Za usposabljanje sanitetnega osebja je bilo treba opraviti tečaje prve pomoči, na katerih so za opravljanje nujnih kirurških posegov usposobili lepo število študentk in študentov medicinske fakultete v Ljubljani. Te je pripravljala in vodil dr. Božidar Lavrič, v prosekuri ljubljanske bolnišnice pa sta ga vodila dr. Franc Derganc in dr. Janez Milčinski.

Razmah partizanske sanitete

Matični odbor je z organiziranim zbiranjem, sortiranjem, skladiščenjem in odpošiljanjem sanitetnega materiala za bojne enote ustvaril razmere za razvoj slovenske partizanske sanitete. Skladišče so pripravili na Mirju pri Golobovih, najnujnejša zdravila in druge pripomočke pa so skrivali pri dr. Neubergerju za Bežigradom, pozneje pa tudi v bolnišnici za ženske bolezni, v kateri je služboval dr. Pavel Lunaček. Razmah osvobodilnega boja na slovenskih tleh spomladi 1942, še posebej pa v Ljubljanski pokrajini, je na tem območju spodbudil dvig kakovosti partizanske sanitete. Številni bataljoni in odredi ter prve brigade, ustanovljeni med julijem in oktobrom tega leta, so zahtevali ustrezno zdravstveno organizacijo. Do začetka junija 1942 je v partizane odšla prva skupina petnajstih zdravnikov, hkrati pa so iz Ljubljane na železniško postajo v Stično poslali še vagon sanitetnega materiala. Od tam so ga tamkajšnji aktivisti varno prepeljali na (že) osvobojeno ozemlje.

V približno stotih slovenskih partizanskih bolnišnicah se je med narodnoosvobodilnim bojem zdravilo

okoli 11.000 ranjencev in civilistov. Po nekaterih virih je v narodnoosvobodilnem boju sodelovalo 183 zdravnikov od osemstotih, kolikor jih je tedaj premogla dravska banovina.

Edinstvena je bila ta naša, slovenska partizanska saniteta. Edinstvena v požaru, ki je gorel po vsej Evropi. Zavezniki po vojni pa tudi po večini britanski opazovalci, člani zaveznških misij, ki so se zadrževali med partizani, so lahko le nemo opazovali vrhunsko organiziranost naše sanitete. Sovražnik se je loteval vsega, da bi jo ohromil ali uničil. Zakaj? Z njenim uničenjem bi omajal in nazadnje uničil bojno moralo partizanov.

Da bi dosegel svoj cilj, se ni obotavljal uporabljati sredstva, ki razodevajo, da ni bil zgolj zver v človeški podobi, temveč tudi razvrten sadist. Boj z njim je spreminjal svoj obraz, na slehernem koraku pa je terjal silno čuječnost, premetenost, drznost in osebno junaštvo. Samo z globoko predano vero v svetlo stvar in zmago partizanske vojske je bilo mogoče razviti lastnosti in kreposti, da so kljubovale krutim sovražnikovim silam in naknam.

Partizanska medicina je herojska in pomeni epopejo v zgodovini slovenske medicine nasploh. Pa vendar!

Tisto, česar ni mogel sovražnik uničiti v vojni, smo uničili v miru. Mi sami. V Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani je bil v avli vrsto let (od odprtja UKC Ljubljana leta 1973) na ogled zemljevid Slovenije z označenimi partizanskimi bolnišnicami. Že dolgo ga ni več! Tako neideološki in tako svetel spomin, ki je pričal o herojski epopeji nekega naroda, je bil odstranjen zaradi subjektivne presoje in nikakor ne zaradi objektivnih okoliščin, ki naj bi jih narekovala leta 1991, po vzpostavitvi slovenske suverenosti, prenova avle UKC.

Črt Kanoni

V METEŽU ZGODOVINE Bolnica Zima (1)

Spomini partizanke Sonje

V organizaciji Krajevnega odbora ZZB NOB Dramlje je 16. decembra lani v avli Osnovne šole Dramlje potekalo novoletno srečanje članic in članov. Na srečanju so gostili tovarišico Zofijo Gregl s partizanskim imenom Sonja, pogovor z njo pa je vodil vsestransko prizadevni predsednik Krajevnega odbora ZB Janez Kukovič. Danes 87-letna Zofija Gregl se je rodila v Celju, odraščala je v štiričlanski delavski družini v kraju Razgor pri Marija Dobju. Mati Marija s partizanskim imenom Marica je opravljala priložnostna dela gospodinje in negovalke v okoliških vaseh, oče Anton, partizansko ime Lenart, pa je bil pek v pekarni v Celju.

Partizanska družina Gregl

Ko se je začela druga svetovna vojna, se je oče Anton pridružil partizanskemu gibanju, opravljal je zaupna dela terenskega aktivista. Po izdaji domačih ovaduhov se je mama Marija skupaj z otrokoma Zofijo in Antonom zaradi varnosti začasno preselila v Hrastnik pri Dramljah. Že pred gradnjo partizanske bolnice Zima so se posvečali negova-

nju ranjenih partizanov na Tolstem vrhu, kjer so sodelovali s partizanskimi enotami pod poveljstvom legendarnega komandanta Milenka Kneževiča.

Zofija se teh dogodkov še dobro spominja: »Ko smo mi prišli v partizane, nas je na Hrastniku na domačiji Hrastenskih sprejel komandant Milenko Kneževič, bil je zelo prijazen in dober človek. Brat Tonček je bil potem veliko s njim, bi ga kar obdržal, če ne bi mama vztrajala, da ostanemo skupaj. Na Konjiški gori sva z mamo sami oskrbovali ranjence, potem smo šli vsi skupaj do bolnice Zima.« Komandanta Milenka se spominja tudi kot odločnega in skrbnega poveljnika s čutom odgovornosti do borcev, še posebej pa ranjencev. Velikokrat je sam prinašal hrano za ranjene in osebje, večkrat tudi približek – piškotek zanj.

Pri gradnji bolnice so pomagali domačini

Poleti leta 1944 so enote XIV. divizije, še posebej Bračičeva in Tomšičeva brigada, začele intenzivno napadati železniško progo med Celjem

in Mariborom. Pri tem je bilo veliko ranjencev, ki jih je bilo težko in nevarno prepeljati in prenesti v oddaljene partizanske bolnice na Pohorju in Kozjanskem. Zato je štab 14. divizije odločil, da se na območju med Dramljami in Blagovno organizira gradnja partizanske bolnice. Zaradi lastnosti terena so se odločili za graditev podzemnega bunkerja, saj je samo takšna konspiracija omogočala zadostno varnost ranjencev.

Bunker so začeli graditi konec junija 1944 v osem metrov širokem in tri metre globokem jarku z nagibom navzdol. Po tej »zlaki«, kot takšna območja imenujejo domačini, je teklo nekaj vode, objekt pa so lahko tudi bolje zamaskirali. Gradivo so zbirali v okoliških krajih, največ ga je priskrbel Stanko Sodin. Brata Štefan in Franc Koštomaj sta imela nalogo gradivo prepeljati v bližino bolnice. Od tam naprej so ga znosili do gradbišča bolnice, poleg bratov Koštomaj sta pri tem sodelovala Anton Pavle Ofič in Pavle Kovačič.

V bunker so postavili osem postelj, tako da je imela bolnišnica

Večer z Zofijo Gregl - Sonjo

zmogljivost do 23 ranjencev. Dohod v postojanko je bil samo od spredaj, po jarku z vodo, kar je bilo potrebno zlasti pozimi, da je bilo mogoče kljub snegu neopazno priti v postojanko. Za zaloge in druge potrebščine so zgradili približno 50 metrov od bolnice Zima dobro skrit manjši bunker. Oktobra pa so začeli v Jesenkovem gozdu v bližini Marija Dobja graditi velik rezervni bunker, v katerega naj bi prenesli ranjence v primeru ne-

varnosti izdaje ali odkritja postojanke. Za kurivo so uporabljali le dobro posušena in gladka bukova drva, ki so jih največ nabavljali na Taniku pri Šolincu, po domače pri Jozlu.

Nemcem kljub nenehnemu zavzetemu iskanju postojank ni uspelo najti niti enega ranjenca.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)

Primož Laubič, foto: Tone Gradišnik

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (24)

Fant s treh kamnov

To je zgodba o revolucionarju, prvoborcu za lepši, srečnejši in svoboden jutrišnji dan. Franjo Dular (tudi Franc Duler, 1918–1942) je bil edinec revne in izkoriščane matere Marije, p. d. Emeršičeve, ki je svojemu otroku komaj lahko dala kaj več kot golo življenje. Bil je bistri fant in zgodaj je spoznal, da ga revščine lahko reši le znanje. Izučil se je za plesarskega pomočnika in se lotil privatnega študija na mari-borski realni gimnaziji. Napisal je nekaj pesmi, posvečenih domovini, svobodi in materi.

Franjo Dular

Globoko je verjel v poraz nacifašizma. Materi je zaupal, da je na Pohorje prišel španski borec, ki vabi za boj predane ljudi. Pridružil se je komandantu Prve štajerske brigade oziroma II. grupe odredov, Francu Rozmanu - Stanetu. Postal je borec Pohorskega bataljona.

Novembra 1942 je bil v nemški ofenzivi po kratkem in srditem boju na Lepenarci na Pohorju zadet, zajet ter mučen na policijski postaji v Ribnici na Pohorju. Izdal ni ničesar. Še istega dne je proti večeru umrl. Njegovo truplo so Nemci vrgli na tla v mrtvašnici, kjer so se nad njim izživljali vermani. Grobar ga je pokopal na spodnjem koncu pokopališča.

Leto dni pozneje so borci Pohorskega odreda prijeli vermana, ki je Franju Dularju izbil zlate zobe in ga iznakazil. Dobil je svoje plačilo. Vermani (pripadniki napol vojaških oddelkov, ki so jih ustanovili Nemci na zasedenem slovenskem

ozemlju) nikakor niso bili pohlevne ovčke. Kot domobranci so tudi oni Hitlerju zvesto služili do svojega bridkega konca. Po uničenju Pohorskega bataljona na Osankarici je gestapo obiskoval družine in sorodnike pohorskih junakov. Maščevanje nad civilisti je bilo strašno.

Franjeva mama je po vrnitvi iz Hitlerjevih uničevalnih taborišč leto za letom obiskovala grob padlega sina na Pohorju. Pot je z leti postajala vse težja, zato so sorbci poskrbeli za prekop posmrtnih ostankov z Ribnice na Pohorju na pokopališče v Šentjanžu pri Dravogradu. Godba na pihala je igrala žalostinko, pevski zbor je pel v slovo, pionirji in mladinci so recitali pesmi upora. Trije govorniki so predstavili njegovo trnovo pot. Ob prekopu so mu postavili lepo spominsko obeležje, ki pa ga danes ni več.

Kje je nagrobnik Franja Dularja? Poizvedoval sem v Ribnici na Pohorju, na Lepenarci, kjer je bil smrtno ranjen, pri prijaznem župniku v Dravogradu. Duhovnik v knjigi ni našel zapisa, ker prekop pač ni bil cerkven, usmeril pa me je v Bukovsko vas k Dularjevim sorodnikom.

Nekdanji spomenik v Šentjanžu pri Dravogradu

Tam sem izvedel, da so postavili nov nagrobnik, vendar brez Franjevega imena. Nagrobnik je ob pokopališkem zidu, kamor bi lahko privili še ploščico s Franjevim imenom in priimkom. Živeči sorodniki se strinjajo, zato sem pred dvema letoma o tej zadevi obvestil predsednika ZB Dravograd – na potezi smo zdaj mi, borci za vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Stane Gradišnik

Nagrobnik v Ribnici na Pohorju (Foto B. Borovski)

Spomenik na Lepenarci na Pohorju (Foto: S. Gradišnik)

VIRI:

- Ludvik Pušnik: Po poteh spomina: Spomeniki in znamenja 20. stoletja na območju Občine Dravograd, 2008.
- Mirko Fajdiga: Pohorski partizani 1943: Od padca Pohorskega bataljona do ustanovitve Zidanškove - Pohorske brigade, 1985.
- France Filipič: Pohorski bataljon: Poglavlje iz zgodovine narodnoosvobodilne borbe v severovzhodni Sloveniji, 1979.

DOGODKI Čedad

Spomin na pobite in mučence

V Čedadu je 17. decembra lani potekala že 79. slovesnost v spomin na pobite partizane in meščane med nemško okupacijo tega mesta in okolice. Prireditve smo se udeležili tudi predstavniki borbovskih organizacij iz Brd in Posočja s prapori. K spominskim obeležjem smo položili vence.

Sprevod z godbo na pihala je krenil izpred občinske stavbe in se najprej ustavil na športnem igrišču, kjer smo se poklonili ustreljenim partizanom. Med njimi so bili tudi Stojan Terpin iz Vipolž v Brdih, Anton Marinič iz Dobrovega v Brdih, Franc Pahor iz Sela na Krasu in Rudolf Boštjančič iz Krmina. Sprevod je nadaljeval pot do opuščene vojašnice italijanske vojske Francescato, kjer stoji spominsko obeležje, posvečeno 105 partizanom, aktivistom, talcem, pomagačem odpora in podpornikom, ki so jih Nemci po pobojih zakopavali

ob nabrežju reke Nadiže pri Čedadu. Spominsko obeležje je bilo postavljeno v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Večina imen pobitih ni znanih, tako se tudi ne ve, koliko med njimi je bilo Slovencev.

Po uvodnih nagovorih županje Čedad Daniele Bernardi in predsednica ANPI-VZPI za Videmsko

pokrajino Antonelle Lestani je navzoče nagovorila prof. Albertina Soliani, podpredsednica ANPI Italije, tudi predsednica Inštituta Cervi di Gattatico. Spomnila je na težke dni odpora proti nemškemu okupatorju, težke dneve prebivalstva v tem predelu ob meji in sodelovanje s partizani iz Jugoslavije in Slovenije. Govorila je tudi o dogajanju danes, ki prerašča v vse večje konflikte, kot je vojna tako v Gazi kakor v Ukrajini. Naloga vseh nas je, da storimo vse, da se te nesmiselne vojne čim prej končajo, saj so največji poraženci civilisti, predvsem ženske in otroci. To ni sprejemljivo. Politiki v državah po Evropi premalo storijo za zaustavitev teh napestosti in konfliktov. Mladi, ki prihajajo, bodo morali prevzemati težko breme, da se mirno končajo vojni spopadi in druga konfliktna stanja v svetu, je poudarila.

Vojo Hobič

Dr. France Križanič

Inflacija in cene živil

Inflacija ali splošna rast cen je posledica povpraševanja, večjega od ponudbe. Nastane lahko zaradi povečanja povpraševanja (posledica rasti dohodkov, povečanja kreditov ipd.) ali pa zaradi zmanjšane ponudbe (podražitev uvoza ipd.). V slednjem primeru govorimo o »ponudbenem šoku«. Inflacijo centralna banka zaustavlja z omejevalno denarno politiko, ki vpliva na zmanjšanje kreditov in povpraševanja. Stranska posledica je recesija. Pri »ponudbenem šoku« lahko nosilci gospodarske in razvojne politike (vlada) vsaj v začetni fazi z regulacijo in fiskalnimi ukrepi odpravijo vzroke za zmanjšanje ponudbe ali pa vsaj pospešijo prilagoditev gospodarstva, da je inflacijski pritisk čim manjši. Moderna razvojna politika s spodbujanjem uvajanja novih tehnologij, poslovnih pristopov, izdelkov in podjetij je nastala prav kot odgovor na dva »naftna šoka« v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja.

V letih 2022 in 2023 se je inflacija v svetu povečala. V ZDA jo je povzročila rast povpraševanja, saj so tam med odpravljanjem gospodarskih posledic pandemije covida 19 iz proračunskih virov porabili 26 odstotkov bruto domačega proizvoda (BDP) ter leta 2023 povečali javnofinančni primanjkljaj na 7,5 odstotka BDP, medtem ko so bili ti izdatki v evrski skupini za polovico manjši z učinkom na 3,5 odstotka BDP javnofinančnega primanjkljaja. Po drugi strani je v evrski skupini pospešek inflacije povzročilo veliko povečanje cen energije (The Economist).

Za razliko od prejšnjih energetskih kriz se v Evropi tokrat ni podražila nafta, ampak se je podražila električna energija. Dvig njenih cen je bil deloma vezan na rast cen plina in deloma na rast cen emisijskih kuponov ter s tem na podražitev elektrike proizvedene v termoelektrarnah. Plačilo emisijskih kuponov (obračunavajo se na tono emisij toplogrednih plinov, na primer CO₂) predstavlja dodano vrednost in se po državah pretežno nalaga v podnebne sklade. Vzemimo primer Slovenije. Podatke o cenah elektrike imamo do tretjega četrtletja (julij-september) 2023, ko so bile za gospodinjstva odjem za 34 odstotkov, za vse druge oziroma za gospodarstvo pa 182 odstotkov višje od primerljivih v letu 2018. Takrat se je začel proces dviga cen emisijskih kuponov. Povečanje cen elektrike od 2018 do 2023 je spremljal 23-odstotni dvig skupnih cen. Inflacija je bila najprej nizka, nato pa se je od marca 2021 do avgusta 2022 postopoma pospeševala. Takrat je dosegla 11 odstotkov letno. Zaradi omejevalne denarne politike Evropske central-

ne banke se je začela zmanjševati in decembra 2023 je znašala še dobre 4 odstotke letno (Statistični urad Republike Slovenije).

Prenos rasti cen elektrike in inflacijo je potekal po dveh poteh. Neposredno je učinkoval na splošno raven cen zaradi deleža električne energije v skupni porabi gospodinjstev, največji učinek pa je bil preko vpliva povečanih stroškov energije na cene različnih dobrin, pa tudi na cene polizdelkov. Tu je proces potekal postopoma, saj proizvajalci z dobavitelji elektrike sklepajo večletne nakupne pogodbe in cena se jim poveča šele pri ponovnem sklepanju teh pogodb. Pri kmetijstvu so se tako podražila zlasti gnojila, krmila in sredstva za varstvo rastlin (repromaterial) ter tako vplivala na rast cen pridelkov.

Podatke o strukturi cen imamo do lanskega oktobra, ko je inflacija na letni ravni dosegla 7 odstotkov, za približno enak odstotek pa se je podražila tudi hrana. Zanimivo, da so bile v tem mesecu pri slovenskih kmetih cene že 5 odstotkov nižje kot pred letom, cene repromateriala v kmetijstvu pa so se znižale za 11 odstotkov (Statistični urad Republike Slovenije).

Vzemimo kruh. Ta se je kljub 53-odstotnemu upadu cen žit v zadnjem letu podražil za 8 odstotkov. Verjetno bo učinek pocenitve surovine nastopil z večmesečnim zamikom. Če ne bo, imamo opraviti z monopolom oziroma monopolnim dogovorom na področju ponudbe te za osnovni življenjski standard zelo pomembne dobrine. Podobne so razmere tudi pri živilih živalskega izvora. Ta so se pocenila za 16 odstotkov, pri tem pa so se jajca za potrošnike podražila za 12 odstotkov, mleko pa za 8 odstotkov. Krompir se je pri kmetih podražil za 6 odstotkov, v trgovini pa za 31 odstotkov. Nekoliko manj izrazil je ta pojav pri mesu, ki je bilo oktobra v trgovini za 5 odstotkov, pri kmetih pa za 1 odstotek dražje kot pred letom.

Pri zelenjavi, sodeč po primerjavi spreminjanja cen od predlanskega do lanskega oktobra, ni znakov morebitnega monopolnega obnašanja posrednikov. Za potrošnika se je podražila za 8 odstotkov, pri pridelovalcih pa za 10 odstotkov. Sadje se je v enakem obdobju pri pridelovalcih podražilo za 28 odstotkov, v trgovini pa za 11 odstotkov. Tudi sadni in zelenjavni sokovi so se podražili za 16 odstotkov. Med oktobrom 2022 in oktobrom 2023 so se precej bolj od hrane (omenjenih 7 odstotkov) podražili: električna energija (24 odstotkov), zdravila ter oskrba z vodo (po 16 odstotkov), najemnine (14 odstotkov), zbiranje odpadkov (13 odstotkov), medicinski pripomočki (12 odstotkov) ter zemeljski in mestni plin (11 odstotkov).

■ **GLEDALIŠČE** *Uprizarjanje zgodovinskih dogodkov -nadaljevanje iz prejšnje številke (2)*

Od Kajuha do Pohorskega bataljona

Če je zgodovinski dokumentarec Pohorski bataljon do potankosti premišljena interpretacija dokumentov in zgodovinskih dejstev Jerneja Lorenčija ter dramaturške in igralske ekipe, je avtorski projekt **Juriš** Nika Žnidaršiča in režiserke najmlajše generacije **Žive Bizovičar** ter njenih vrstnikov (verjetno je večina od njih Lorenčijevih študentov – ugibam glede na njihov uprizoritveni koncept) divji prelet stotih let slovenske zgodovine, kar ni nič presenetljivo glede na to, kako hitro se samo informirajo s pomočjo sodobnih tehnologij. Sto let je zanje davna preteklost, kot je bila za mojo generacijo davna preteklost leto 1914, ko so nas v gimnaziji učili o začetkih prve svetovne vojne in je bil Gavrilo Princip samo zgodovinski podatek, druga svetovna vojna pa nešteto datumov in imen pri urah zgodovine. Današnje mlade generacije in mi z njimi imamo to srečo, da vse podatke najdemo na spletu in jih ni treba znati na pamet. Tudi ni katastrofalno, če jih malo pomešamo.

Uprizoritev mi predvsem sporoča, kako generacije, rojene po osamosvojitvi, dojemajo to obdobje in Kajuha. Že v napovedi predstave se z ničimer ne obremenjujejo. Napovedana je: »Po motivih življenja in dela Karla Destovnika Kajuha Juriš«, a je ob njegovo zgodbo enakovredno postavljena zgodba o

Francetu Balantiču. Seveda ne gre zanemariti marketinške poteze gledališča ob stoti obletnici Kajuhovega rojstva za vabilo šolam.

V uprizoritvi na mali sceni SLG navdušuje šest igralcev: ob izkušenih Jagodi in Damjanu Trbovcu mladi Lovro Zafred, Mario Dragojević, Mojka Končar in Miranda Trnjanin, ki s hitrostjo klicanja po spletu menjavajo vloge, kostume, premikajo scenske elemente, mikrofone, napise menjajo z zanje starodavnim grafoskopom. Navdušila me je premišljena kostumografija, še posebej pa režijsko in scenografsko učinkovit divji prizor pohoda XIV. divizije in zmrzlih divizij, tako da kar oprostiš nekaj nepotrebnih domislic (npr. pesmica »mi ga spet žingamo ...« ali pa kurentova maska). Zgodovinska dejstva igralci uvajajo z napovednim stavkom »so rekli«, vmes pa se razvija zgodba obeh pesnikov od njunega rojstva v istem letu, družine, odločitve v vojni do smrti v istem letu. In do tega, da igralca z masko portretov obeh pesnikov stojita sredi odra, se držita za roke in jima k nogam položijo venec. Nato pa v približno petnajstih minutah, kot bi se usul plaz, sledi celih 80 let zgodovine od njune smrti do danes. Igralci zapolnijo oder z napisi o osvoboditvi, povojnih do-

Prizor iz predstave Juriš (Foto: Jaka Babnik, SLG Celje)

godkih, razvoju blagovnih znamk, Titovi smrti, razpadu Jugoslavije, izkopavanju grobišč, izbrisanih do današnjih kolesarskih protestov.

Najbolj znane Kajuhove pesmi donijo s posnetkov v ozadju, prav tako Balantičeve. Nad vrati v zadnje ves čas visi napis PREKO SMRTI STOPAMO V SVOBODO.

V režijskem konceptu in postavitvi najdem večino odgovorov, ki so si jih zastavili v napovedniku uprizoritve: »A zakaj? Kaj je pri Kajuhu tako vznemirljivega, tako pomembnega, da je ostal v narodnem spominu? In kaj tako problematičnega, provokativnega, subverzivnega, da

njegovo leto praznujemo prepozno? Gre le za vprašanje politične ideologije? Za ohranjanje preteklih idej? Za oživiljanje mrtvih, pogrevanje konfliktov nekdanjosti? A vendar zdrabe niso ohlajene, mrtvih pa nikakor ne moremo pustiti pri miru – vedno znova jih kopljemo iz grobov in si mečemo imena pozabljenih; a ne zaradi imen, njihovih zgodb, teles ali idej, temveč zaradi metanja.

Je Kajuh s svojimi tovariši res želel tako prihodnost? Morda pa tihi grobovi šepetajo še drugo pesem, pesem o svetli prihodnosti nekega naroda, pesem, ki je »nastajala v boju za nov svet, [kar] je pomenilo,

da je obstajala na strani še-ne-obstoječega; posebni način obstajanja partizanske umetnosti je mogoče misliti samo kot dialektiko obstajanja in neobstajanja. Še v sedanjosti doni ta glas, pa čeprav za svet, ki ga ni. Kajuhove (in druge partizanske pesmi) so artefakti, ostanki, presežki, ki jih ne znamo pospraviti ali preprosto pozabiti. Dirjajo po gozdovih, kot duhovi se pojavljajo na proslavah, odmevajo med gorami. Medtem ko je v naši sedanjosti partizansko gibanje le jabolko spora, sladko-kisla polpreteklost našega naroda, se avtorji predstave sprašujemo predvsem o neki minuli, večno mladi generaciji. O generaciji, ki je bila prisiljena sprejemati radikalne odločitve in se je iz naivne mladine zavestno spremenila v glas upora, propagandno trobilo, steklega psa. V kaj se torej spremeni glas umetnika v vrtincu vojne? Kaj pomeni njegovo (mlado) življenje? In kaj lahko prepoznamo, ko prisluhnemo nekdanjim sanjam prihodnosti, ki jih je že razpihal veter?«

Generacija, ki gotovo napoveduje nove tokove v gledališču in je ne zanimajo več idejna in zgodovinska nasprotja preteklosti. Želimo ji le lahko, da bo živela v miru vsaj toliko časa, kot je naša »iz petdeset i neke«.

(Konec)
Branka Bezeljak

■ **DOGODKI Nemci**

Venec padlim, nageljni umrlim borcem

Na Nemcih pri Orehku se je na praznično dopoldne 26. decembra ob počastitvi dneva samostojnosti in enotnosti zbrala množica pripadnikov borčevskih organizacij ter udeležencev osamosvojitvene vojne, svojcev borcev narodnoosvobodilnega boja, domačinov iz okoliških vasi in pohodnikov trinajstega spominskega pohoda Rodne.

Slovesnost, posvečeno prvim padlim borcem med narodnoosvobodilnim bojem na Cerkljanskem in spominu na bitko na Rodnah nad Orehovsko grapo, sta pripravili Zveza borcev NOB Idrija - Cerklje in Krajevna organizacija Zveze borcev Cerklje. V čast štirim mladim domačinom s partizanskimi imeni Roman, Slavko, Osvetnik in Zajčev, ki so pred 81 leti v neenakem boju

Spominska plošča

pod streli fašistov padli na domači zemlji, sta venec položila pripadnika krajevne organizacije Cerklje. Kratek nagovor k ponovnemu premisleku in iskanju novih poti k spravi pa je s toplo besedo in molitvijo izrekel tudi pater Bogdan Knavs, ki je s predsednikom Krajevne organizacije Zveze borcev NOB Cerklje Jožetom Jeramom na spomenik položil pet nageljnov v spomin na večkratne udeležence slovesnosti na Nemcih, borce narodnoosvobodilnega boja Osvalda Močnika, Danila Škorja, Radovana Hrasta, Izidorja Čebrona in Valerijo Skrinjar Tvrv - Valči. S trenutkom molka so prisotni na slovesnosti počastili še pred kratkim umrli praporščaka zveze borcev Karla Breliha in praporščaka vojne za Slovenijo Draga Feltrina.

Ob postroju častne straže in praporščakov več organizacij ter prvega spominskega partizanskega Do-

lenjskega bataljona, slavnostnem govoru Roka Uršiča, predsednika Združenja borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid in Tolmin, je slovesnost zaznamovala še podelitev srebrne plakete Odbora za priznanja Zveze borcev za vrednote NOB Cerklje tovarišu Matevžu Rijavcu, ki si je priznanje kljub mladosti prislužil z dejavnimi organizatorskim in koordinatorskim delom pri izvedbi spominskih slovesnosti ter s svojo povezovalno vlogo med različnimi generacijami in zagnanostjo, usmerjeno v ohranjanje spomina na vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Kulturni program slovesnosti je oblikovalo več nastopajočih: recitatorica partizanka Breda in učenka Osnovne šole Cerklje Eva Golja, mladi primorski glasbenik Aleks Pavlin in nepogrešljiva glasnica partizanske pesmi Marjetka Popovski. **Špela Mrak**

Postroj praporščakov

■ **DOGODKI Sveti Anton**

Slovenska Ana Frank

9. decembra lani smo si v dvorani krajevne skupnosti v Svetem Antonu ogledali čudovito gledališko predstavo. Z odsko uprizoritvijo so nam mladi koprski gimnazijci oživilo spomin na tržaško protifašistko Zoro Perello Godina ob 100. obletnici njenega rojstva.

To je zgodba o naši Ani Frank, hčeri Slovenke in Italijana, ki je zrasla v ozaveščeno Slovenko. Preživela je več zaporov in celo mučenje v zloglasni Collottijevi Vili Triste, ni pa preživela nemškega koncentracijskega taborišča. Preberite si knjigo Lide Turk Zora ali pa tudi vi povabite v svoj kraj te naše mlade igralce in glasbenike, da vam odigrajo predstavo.

V predstavi so nastopili dijaki Gimnazije Koper: Taša Bornšek, Valentina Prodan, Klemen Ivan Romih, Jan Dariž in Matevž Gregorič; učenka Osnovne šole Ankaran

Zora Perello Godina

Anja Sukič in prof. Tjaša Ruzzier, kitaristka Aurora Rakar iz Glasbene šole Koper in pevka Ivana Jelaš. Avtorica scenarija po knjigi Zora je bila Neda Zorman, režija pa je bila delo Samante Kobal. **S. B.**

V predstavi so nastopili mladi koprski gimnazijci.

V SLIKI IN BESEDI

Boben nad Hrastnikom:

16. decembra lani je KO ZB za vrednote NOB Rudnik Hrastnik v Bobnu nad Hrastnikom pripravila krajšo slovesnost. Na slovesnosti so sodelovali tudi otroci in Revirska spominska četa.

Spominska slovesnost v Bobnu nad Hrastnikom

Slovesnost je bila namenjena spominu na dogodke pred 79 leti, ko je 35 borcev 1. bataljona tretje brigade VDV uspešno napadlo nemško kolono. Napad je bil zelo uspešen, kajti zaplenili so veliko orožja, streliva in drugih nujnih potrebščin, ki so jih zatem dostavljali partizanom na Dolenjsko. Žal pa sta bila med bitko smrtno ranjena dva partizana. Eden od njiju je bil domačin, ki je zaradi hudih ran umrl nedaleč stran od doma.

Darja Grebenc

Unec:

Praznični dan, posvečen generalu Rudolfu Maistru, je bil na Uncu 23. novembra lani kljub mrzlemu dnevu lepo obiskan. Učenci osnovne šole, poimenovane po generalu, in člani Notranjskega domoljubnega društva generala Rudolfa Maistra smo prisluhnili upokojeni učiteljici Majdi Palčič Marc, ki je opisala življenje in zasluge tega velikega moža v slovenski zgodovini. Bil je domoljub, slikar, pesnik, velik ljubitelj knjig in vojaški general. Njegova bogata zbirka knjig je shranjena v mariborski knjižnici.

Zbranim pred Maistrovo hišo pa je upokojena učiteljica unške šole Karmen Petrič povedala nekaj dejstev o Maistrovi družini, ki je živela v tej hiši. Nato smo odšli pred spomenik Rudolfa Maistra. Tam so učenci nastopili v lepem kulturnem programu, predsednik društva David Kavčič in dve članici društva pa so položili cvetje k spomeniku.

V Maistrovi dvorani v unškem gasilskem domu smo si ogledali panoje s slikami o življenju in delu generala Maistra. V pozdravnem nagovoru je predsednik Kavčič povedal, da je njihovo domoljubno društvo predlagalo priznanje Zveze društev generala Maistra za podružnično unško osnovno šolo, in sicer za zgledno sodelovanje pri prenašanju spomina in sporočilnosti generala Maistra in njegovih borcev za severno slovensko mejo na mlajše rodove.

Rudolf Maister je v slovensko zgodovino zapisan z zlatimi črkami. Maribor je po njegovi zaslugi in zaslugi njegovih borcev ostal slovenski. Imeli smo ljudi, ki so nam pokazali pot, kako se brani domovino in rod.

Bruna Simčič Olenik

Tolminski Lom:

V organizaciji Zveze združenj borcev za vrednote NOB Tolmin - Kobarid - Bovec smo se v nedeljo, 12. novembra, zbrali na domačiji pr. Malenču pod Tolminskim Lomom. Prav na ta dan pred 81 leti je v grmovju nad domačijo padla Vida Krošelj, ki je bila prva padla partizanka na Primorskem. Rok Uršič, predsednik tolminske borčevske organizacije, je v govoru predstavil Vidino življenje po odhodu v partizane od julija 1942 do usodnega 12. novembra istega leta, ko je padla pod streli fašistov.

Vida Krošelj - Marjanca je bila doma v Cerknici. Kot članica Loškega odreda, ki se je po prihodu na Primorsko preimenoval v Soški odred, je bila z delom čete napotena na Tolminsko. Dolga in naporna pot je pustila posledice. Žulj, ki ga je Marjanca dobila med hojo, se ni pozdravil, ampak je prerasel v zastropitev. Ker zaradi hudih bolečin poti ni mogla nadaljevati s soborci, so jo aktivisti po skrivnih poteh pripeljali v Kremence, na domačijo Stanislava Štruklja, po domače Pri Malenču. V dneh med 8. in 12. novembrom so Italijani izvajali čiščenje terena na tem območju. Drugi partizani so se pravočasno umaknili, njo pa je gospodar, ki je bil tudi sam invalid, poskušal na ramenih prenesti v gozd nad domačijo. Žal se je Vidino življenje končalo tik nad hišo - zadel jo je rafal strelcev z druge strani grape. Njeno truplo so prepeljali na pokopališče na Mostu na Soči. Pokopali so jo brez krste, pred pokopom pa so se še naslajali nad njenim golim telesom. Ranjenega gospodarja so

Praporščak Vojko Levstik pri spominskem obeležju

Italijani zajeli in ga odpeljali v zapor najprej v Trst, nato v Rim. Domov se je vrnil naslednje leto in preživel vojno.

Govornik je spomnil tudi na prispevek velikega števila deklet in žena, ki so pripomogle k temu, da je partizanska vojska lahko delovala tako, kot je.

In še pripis Vojka Levstika z Idrije pri Bači:

Ob 35. obletnici prihoda Vide Krošelj - Marjanca v Soški odred in njene smrti so njene soborke na kmetiji v njen spomin postavile bronasto spominsko ploščo. Na spominski slovesnosti 12. novembra 2023 so bili poleg praporščaka tolminskega združenja prisotni tudi praporščaki iz nekaterih drugih primorskih krajev. Ob tej priložnosti smo k spominskemu obeležju položili tudi cvetje. Prireditev smo sklenili s prijetnim druženjem.

S. B.

Tatre:

Tudi lani 25. novembra so se v Tatrah v občini Hrpelje - Kozina zbrali številni obiskovalci spominske slovesnosti in se skupaj poklonili žrtvam druge svetovne vojne, partizanom, ki so jih izdali domači izdajalci, eden celo iz Postojne. Od tragičnega dogodka 13. novembra 1943, ko je bila požgana tudi vas, mineva že 80 let, a spomini niso zbledeli. Neenak boj s sovražnikom sta bojevala 3. bataljon Šerčerjeve udarne brigade in Tomšičeva brigada. V tej kruti bitki za svobodo primorskega naroda je žal umrlo veliko borcev. Njihova imena so vklesana na spominski plošči na tamkajšnjem pokopališču in na pročelju nekdanje osnovne šole. V tej stavbi je od leta 1980 do 1991 imela svoj sedež slovenska Teritorialna obramba.

Spominska slovesnost v Tatrah

Slavnostna govornica Ljubica Jelušič je opisala dogodke pred 80 leti, ko smo se borili za svobodo in tudi za primorsko ozemlje, ki so si ga med drugo svetovno vojno in še kakšno leto pozneje lastili tuji okupatorji. Opozorila je tudi na današnje dogajanje v Izraelu in Palestini in se vprašala, ali smo se iz svoje zgodovine česa naučili. V kulturnem programu so nastopili mešani pevski zbor Slavnik, godbeniki iz Glasbene šole Sežana in učenci, ki sta recitali pesmi. Po koncu srečanja smo udeleženci uživali v pravem partizanskem golažu.

Franč Krajnc

Straža:

ZB Straža je bila tako kot vsa leta doslej soprirediteljica lepo sprejete in obiskane kulturne prireditve ob dnevu rojstva največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna. Poleg ZB Straža sta bila glavna nosilca priprave in izvedbe dogodka še Kulturno-prosvetno društvo Svoboda Straža in Kulturno društvo Straža. Program je bil skrbno izbran in vrhunsko izveden s pomočjo domačih članov obeh kulturnih društev.

Voditeljica proslave, zakonca Kren, sta večje krmarila skozi program in povezovala recitacije izbranih pesmi in glasbene vložke domače etnozasedbe Poseben gušt. Še posebej se lepo zahvaljujemo pevki Editi in recitatorjem Brini, Lini in Franetu. Kulturno-prosvetno društvo Svoboda Straža je na prireditvi napovedalo tudi »zapiranje statusa društva« in združenje z ZB Straža ter nadaljevanje dela v njenem okviru. Dejstvo je, da imata oba društvi soroden program dela in da ni smiselno podvajanje članstva, zato smo se vodstvi obeh društev dogovorili, da bomo v prihodnje vse dejavnosti izvajali preko ZB za vrednote NOB Straža. Ustanovitelju in predsedniku društva, tovarišu Franciju Plutu, pa se za dolgoletno delo in vodenje Svobode najlepše zahvaljujemo, saj je KPD Svoboda pustil viden pečat v naši domači skupnosti.

Lepo pripravljena in prisrčno izvedena proslava je še enkrat pokazala, da je v slogi moč in da se tudi v prihodnje lahko nadejamo podobnih veselih uric v Kulturnem domu Straža.

Branko Đukić

Velika Ligojna:

17. oktobra lani je skupina devetih članov Krajevnega odbora Združenja borcev za vrednote NOB Šempeter pri Gorici obiskala Veliko Ligojno in Vrhniko. Na Vrhniko so nas sprejeli predstavniki Krajevne odbora ZB za vrednote NOB Vrhniko in nečak Ivana Roba, naš krajan Ivan Rob. Pospremili so nas do kraja, kjer je bilo ustreljenih devet talcev, med njimi Ivan Rob. Na obronku gozda v Veliki Ligojni je ZB za vrednote NOB Vrhniko leta 1959 postavila spomenik, kamor smo položili lovorov venec in prižgali svečo.

Z minuto tišine, kratkim govorom in recitiranjem Robovih pesmi smo se poklonili devetim talcem, ki so dali svoje življenje za našo svobodo. Na spomeniku so vklesane besede Ivana Roba, ki jih je izrekel pred smrtjo: »Kdor za domovino umre, je živel dovolj.« Po vojni so posmrtno ostanke talcev prenesli v skupno grobnico na Drči ali pa so jih svojci pokopali v družinske grobove.

Z našimi gostitelji smo se odpeljali do enega od izvirov Ljubljane, do Močilnika. Od tam smo se po gozdni poti povzpeli na Drčo, to je grič nad Vrhniko. Tam stoji mogočen spomenik v obliki razrušenega mosta - delo

Spomenik devetim talcem v Veliki Ligojni

arhitekta Borisa Kobeta, na vrhu pa stoji kip partizana s puško - delo solkanskega kiparja Borisa Kalina. Pod spomenikom je grobnica z vklesanimi imeni partizanov, ki so padli v bojih za osvoboditev Vrhniko. V grobnici počivajo tudi posmrtni ostanke Ivana Roba.

Partizan, pesnik, pisatelj, satirik in prevajalec Ivan Rob je pred prvo svetovno vojno živel v Šempetru pri Gorici. Naša osnovna šola nosi njegovo ime, občinska uprava pa ima svoje prostore na Trgu Ivana Roba.

Dan smo končali ob prijetnem druženju v bližnjem lokalni in povabili predstavnike ZB Vrhniko na našo letošnjo spominsko prireditev Po poteh goriške fronte.

Dragica Mavrič

Poljubinj:

Krajan vasi Poljubinj vestno skrbimo za urejenost treh obeležij, ki spominjajo na žrtve narodnoosvobodilnega boja. Eno je postavljeno na planini Lom v čast devetim padlim partizanom, drugo je umeščeno tik pred naselje, spominja pa na vse žrtve vojne iz vasi. Tretje obeležje stoji ob poti, ki vodi iz vasi do Tolmina in je postavljeno v spomin na sedem žrtv druge svetovne vojne, talce iz vasi Poljubinj.

Lani poleti nas je močno presenetil piš vetra, ki je mogočni smreki ob spomeniku prelomil in izruval, obenem pa je močno poškodoval del spominskega obeležja kot tudi njegovo urejeno okolico. Na srečo kamniti spomenik ob tej naravni nezgodi ni bil poškodovan.

Domačini smo se takoj organizirali ter se v dogovoru z Združenjem borcev za vrednote NOB Tolmin, ki je poskrbelo za pokritje materialnih stroškov obnove, lotili odpravljanja posledic razdejanja. Ob tej priložnosti smo še izboljšali podobo spomenika in dali novo podobo širši okolici obeležja. Končno podobo uokvirja nasad sadik, ki zaključuje prostor spomina in s tem postavlja obeležje v osrednji del prostora.

Z nekaj dobre volje in prostovoljnimi delom nam je še pred dnevom spomina na mrtve spet uspelo ustvariti zgledno podobo obeležja. Vsekakor gre zahvala vsem akterjem obnove kot tudi vsem, ki so kakor koli pripomogli k uspešni obnovi in končni pozitivni spominskega prostora, ter vsem, ki že leta skrbijo za urejenost obeležij. S skrbjo za obeležja izkazujemo čast krutim zgodovinskim dogodkom, ki naj bi za vedno ostali v našem spominu.

Vojko Žagar

Pišce:

V večnamenski dvorani v Pišecah je 12. decembra potekalo redno predno-voletno srečanje Združenja za vrednote NOB Brežice. V polni dvorani se je namreč zbralo več kot 90 članic in članov združenja. Celoten program in vse, kar spada zraven, je prevzela Krajevna organizacija Zveze borcev Pišce.

Pod scenarij programa se je podpisal Tadej Škof, ki je tudi duhovito in prisrčno vodil celotno prireditev. Kot gostja večera je najprej nastopila Alina Ogorevc, učenka Osnovne šole Maksa Pleteršnika Pišce, ki je recitala

V SLIKI IN BESEDI

dve pesmi Karla Destovnika - Kajuha. Za pester glasbeni program sta poskrbela Marjetka Petelinc in Jože Žagar.

Predsednik združenja Stane Preskar je kot osrednji govornik najprej vse udeležence lepo pozdravil. Poudaril je, kako dobro in uspešno je združenje delovalo, ter za konec podelil knjigo in vrtnico vsem 28 novim članom, ki so v letu 2023 vstopili v Zvezo borcev NOB Brežice. Ob tej priložnosti je vse zbrane pozval na redni letni zbor članov, ki bo marca.

Tadej škof

Moste - Polje:

Mladinska organizacija ZZB za vrednote NOB Slovenije (MNOB) je 22. decembra pripravila prednovoletno druženje, ki je vključevalo tudi odprt občni zbor članstva. Srečanje je potekalo v prijetnih prostorih Mladinske postaje Moste (MPM) v Ljubljani, za potrebe MNOB so bili na voljo brezplačno. Predsednik je posebej poudaril, da je tokratni občni zbor odprtega značaja, kar pomeni, da so bili k razpravi vabljeni tudi predstavniki splošne javnosti.

Dnevni red zasedanja je vključeval poročilo predsednika MNOB o delovanju organizacije v letu 2023, predstavitev točk MNOB, obvestila in dogovore ter odprtje razprave za splošno javnost. Druženje je potekalo v sproščeni in zabavni razpoloženju. Za dodatno razvedrilo je poskrbel dedek Mraz, ki je obiskovalce navdušil s svojo sivo kučmo in belo brado. Oblečen v vojaška oblačila je povedal, da se je komaj prebil skozi zasede Božičkovih in Miklavževih mož, kar je sprožilo številne smehljaje in dobrovoljne komentarje. Vsem prisotnim je dedek Mraz prinesel darila.

Poleg članov MNOB so se dogodka udeležili tudi gostje. Dva predsednika krajevnih organizacij združenj borcev (Dragomelj in Sostro) sta izkazala podporo mladinski organizaciji, prav tako so se štirje mladi, ki so izkazali zanimanje za delovanje MNOB, po končanem dogodku odločili včlaniti v organizacijo. Njihova včlanitev dodatno poudarja pomen organizacije in njen vpliv na mlade generacije.

Prednovoletno druženje Mladih za vrednote NOB Slovenije je tako postreglo s kombinacijo pomembne razprave, druženja in smeja, hkrati pa je okrepilo povezanost med člani organizacije in njihovo odprtost do sodelovanja z javnostjo.

Žiga Novak, foto: Izidor Ramšak

Pirniče:

Tudi letos smo člani ZB za vrednote NOB Medvode dan pred 79. obletnico tragične smrti komandanta in narodnega heroja Franca Rozmana - Staneta pri njegovi rojstni hiši v Spodnjih Pirničah pripravili krajšo spominsko slovesnost.

K spomeniku Francu Rozmanu - Stanetu je venec položila tudi delegacija Mestnega odbora Zveze borcev Ljubljana. (Foto: Iztok Pipan)

Naš gost je bil tokrat Milan Gorjanc, dolgoletni predsednik Odbora partizanskih brigad pri ZZB za vrednote NOB Slovenije. Kot priznani vojaški analitik in upokojeni oficir nekdanje JLA in Slovenske vojske nam je v svojem govoru opisal lik komandanta Staneta. Poudaril je predvsem njegov osebnostni odnos do borcev, saj je vsakogar poznal po imenu. Po drugi strani pa nam je predstavil Franca Rozmana - Staneta kot odličnega poveljnika in stratega, ki ni poznal poraza. Vsi poznamo delo z naslovom Ukana, ki ga je napisal Tone Svetina. Prav ta izraz je uporabil tovariš Milan, ko nam je zanimivo opisal najmanj pet ukan, ki jih je izvedel komandant Stane s svojo partizansko vojsko. Prav zaradi takih ukan, ko so se partizanske enote pod njegovim poveljstvom premikale po Dolenjskem in Štajerskem, so Nemci mislili, da je borcev veliko več, kot jih je bilo v resnici. Dejstvo je, da so bile partizanske akcije že leta 1941 na okupiranem ozemlju Slovenije prvi in edini oborožen upor na ozemlju, ki so ga zasedli Nemci. Zato so okupatorji kmalu spoznali, da ne bodo mogli izpolniti Hitlerjevega ukaza, naj »to deželo naredijo spet nemško«.

Prav zato bo tovariš Stane, slavni poveljnik in heroj, večno živel v spominu slovenskega ljudstva. Tudi člani ZB za vrednote NOB Medvode si bomo še naprej prizadevali, da spomin nanj in na partizanski boj nikoli ne bo zamrl. Kot je dejal tovariš Milan Gorjanc: »Na to nas bodo spominjale tudi besede partizanske pesmi, posvečene njegovemu spominu, od zmag do zmag nas vodil je tovariš Stane.« Prireditev, ki je bila lepo obiskana, je pripravil KUD Pirniče, sodelovali pa so, tako kot se za počastitev partizanskega poveljnika spodobi, častna straža Slovenske vojske, številni praporščaki, domači pevski zbor Srebrne zvezde in na novo ustanovljena spominska četa iz Bučke na Dolenjskem, ki se imenuje po Francu Rozmanu - Stanetu.

Emil Doles

Novo mesto:

Na povabilo novomeške ZB za vrednote NOB smo se člani ZB Straža, Uršna sela, Dolenjske Toplice in mnogi drugi udeležili še zadnje lanske načrtova-

Udeleženci spominske slovesnosti

ne slovesnosti na Glavnem trgu v Novem mestu, in sicer v spomin na dva obešena partizana, ki so ju domobranci 30. decembra 1943 obesili po dolgotrajnem mučenju v belogardističnih mučilnicah v Novem mestu.

Kruta smrt talcev Franca Janca in Alojza Hacina

Ujeta partizana Franca Janca in Alojza Hacina so domobranci pred gručo na silo zbranih krajanov in nemških okupatorjev obesili posebej kruto. Vešala so bila tako kratka, da so jima po dveh neuspešnih poskusih zvezali noge, da so ju lahko obesili. Kot je dejal slavnostni govornik Dušan Černe, predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto, izživljanje domobrancev ni imelo meja. Lep program je popestril straški harmonikar in pevovodja Mitja Bukovec z udarnimi partizanskimi napevi. Trajno se bomo spominjali tragičnega dogodka in izražali svoje spoštovanje žrtvam.

Branko Đukić, foto: Pezelj

Ljubljana Moste:

Mladi za vrednote NOB Slovenije so v prostorih Mladinske postaje Moste 23. novembra lani pripravili tematski pogovorni večer z mladinsko aktivistko Saro Štiglic. Pogovarjali so se o mladinskem aktivizmu in pogledu mladih na stanje v svetu. S tem večerom so odprli sezono tematskih pogovornih večerov 23/24.

Na začetku je Sara opisala, kako je začela svojo pot aktivizma. Zanj je bil prelomen trenutek, ko se je po odstopu Šarčeve vlade oblikovala nova oblast pod taktirko Ivana Janeza Janše, ki je takoj začela grobo posegati v pravice in svoboščine državljanov in državljanov. Kar jo je takrat najbolj zmotilo, ni bila le ideologija, po kateri so posegale takratne stranke, ampak izkoriščanje ene največjih zdravstvenih kriz za lastno korist in bogatenje. V tem času se je začela udeleževati protestov, pridružila se je tako imenovanim 'petkovim protestnikom', nato še gibanju Mladi za podnebno pravičnost. V tem času se je njeno gledanje na svet močno spremenilo.

Mlada aktivistka je pojasnila svoje poglede na različne pristope k aktivizmu – predvsem prednosti in izzive, primerjajoč aktivizem ene teme, ki se predvsem odziva na posamezne napake in stranpoti oblastnikov, s sistemskim aktivizmom, ki se ukvarja z vprašanjem, kako zgraditi nov, drugačen sistem, v katerem se to ne bi dogajalo.

Tematski pogovorni večer s Saro Štiglic

Zbrane so na koncu zanimale najrazličnejše teme. Pri vprašanju, kako organizirati mlade, Sara svoje upe polaga predvsem v neposredni stik in pogovor. Verjame, da se je veliko ljudi pripravljenih angažirati in si želijo spremembe zdajšnjega sistema, vendar so zaradi preteklih razočaranj izgubili upanje in postali družbenopolitično pasivni. Prav z neposrednim pristopom pa jim lahko razblini megle, ki nam jo pred oči postavlja obstoječi sistem.

Pomembno vprašanje je bilo tudi vprašanje preseganja družbenih razredov in kje, če sploh kje, je točka preloma, ki bi vodila v to. Po Sarinem mnenju je rešitev v številčnosti. Zaradi tega je tako pomembno, da se vsak posameznik mobilizira, tudi če v svoji sferi delovanja v tem ne vidi bistvenega prispevka.

Nazadnje se je pogovor obrnil v bolj filozofsko smer, in sicer je udeležence zanimalo, kaj predstavlja konec revolucije in prehod v novo stanje. Na tej točki je Sara povedala svoje mnenje, da je prehod v boljše, pravičnejšo družbo jasno določen, medtem ko na drugi strani revolucijo vidi kot neskončno dejavnost, saj ko dosežemo takšno družbo, bo še vedno in za vedno potrebna državljanska aktivnost, da ohranimo novonastalo družbo.

Žiga Novak

Maribor:

Združenje borcev za vrednote NOB Maribor nadaljuje tradicijo srečevanja svojih članov. Začetki srečanj segajo več desetletij nazaj, ko smo se ob nekdanjem državnem prazniku - dnevu borca začeli srečevati veterani dveh generacij. Ta srečanja so potem prerasla v skupno srečanje veteranskih in domoljubnih organizacij, ki ga gojimo še danes.

Deveto tovariško srečanje smo izvedli 2. septembra 2023 na zelenici KUD Angel Besednjak. Preživeli smo prijetno poletno soboto pod senco prireditvenega šotora, kar nam je s svojo donacijo omogočilo podjetje EXPO BIRO. Zbralo se je več kot 180 članov našega združenja, ki so prisluhnili kulturnemu programu, v katerem so se predstavili člani Maks Kobal, Stane Šajn, Jože Vrhnjak z recitacijami Kajuhovih pesmi, Špela Pokeržnik in Tim Ribič pa sta nas ob spremljavi harmonike razveselila s partizansko in narodno pesmijo.

Jože Vrhnjak, novoizvoljeni predsednik našega združenja v preteklem letu, je v svojem nagovoru poudaril predvsem pomembnost naših druženj, prihodnje naloge in izvedbo programa dela, pa tudi prelomne naloge, povezanosti z organiziranostjo in delovanjem združenja v prihodnje. Spomnil je tudi na tradicionalna srečanja na Limbuškem nabrežju, ko se nas je zbralo tudi po več tisoč. Ni pa mogel mimo dejstev, da v republiški in občinskih organizacijah premalo storimo za svojo prepoznavnost, saj slovenska borčevska organizacija šteje več kot 30.000 članic in članov in bi tako naša organizacija lahko imela večjo težo in bi bila bolj upoštevana v družbi.

Ob vseh težavah pa vendarle pomirja in spodbuja dejstvo, da smo v lanskem volilnem letu k sodelovanju v izvršni odbor združenja pritegnili nekaj mlajših članov, ki so pripravljeni ohranjati vrednote narodnoosvobodilnega boja. In prav nadaljevanje tradicije slovenskega uporništvja in ohranjanje tradicij narodnoosvobodilnega boja ter spoštovanje pridobljenih vrednot, kot so tovarištvo, solidarnost, spoštovanje, naj bodo naša skupna zaveza za delovanje našega združenja. Prireditve se je udeležila tudi Marjanca Gorenšek, partizanka in terenska aktivistka Osvobodilne fronte, ki je v začetku septembra praznovala stoti življenjski jubilej. Vsi navzoči smo ji čestitali s

pesmijo in nazdravili s kozarcem štajerske kapljice. Marjanca, ki je kljub boleznim in častitljivi starosti še vedno dobre volje, bistra, pronicljiva in polna vedrine, je z veseljem zapela z nami.

Prireditev, ki smo jo popestrili tudi s srečelovom, smo dobre volje in z lepimi vtisi končali pozno popoldne.

ZB NOB Maribor

Novo mesto:

Komandanti brigad, razporejenih okoli Novega mesta, obdanega z bunkerji in bodoče žico, so v novembu 1943 hoteli mesto vnovič zavzeti. Svoboda, trajajoča kar dvainštirideset dni v prvem osvobojenem mestu v okupirani Evropi, je bila še tako živa, da so se partizani v nočeh v sredini novembra podali v boj, ki ni prinesel zavzetja, je pa utrdil v prebivalstvu prepričanje, da postaja partizanska vojska vsak dan močnejša in da jo priznavajo zavezniške sile kot zaveznico v boju proti nacifašizmu in domačin izdajalcem. Spomenik na Kapiteljskih njivah, Marofu, danes opozarja na dogodek, ko je tu padlo šest borcev 4. bataljona Cankarjeve brigade, ki so v nočeh prišli do naselja na robu mesta, zavzeli železniško postajo ter preprečili dostop in pomoč vojaštvu v središču

mesta. Spominsko proslavo sta izvedli krajevni organizaciji Zveze borcev Bršljin in Mestne njive - Ločna - Mačkovec. Z recitalom in glasbenim programom so nastopili učenci Osnovne šole Bršljin in več starejših recitatorjev. Zgodovinskih dogodkov tega časa v svetu in našem okolju so se dotaknili Dušan Černe, Marjan Somrak, Mitja Gros in Jože Pečnik. Spominska novomeška četa in praporščaki so na mestu ob spomeniku zaokrožili podobo tega dne.

Prisotni smo drugemu porekli, naj svoboda traja in traja in naj bodo vrednote partizanskega boja vrednote človeštva in boju zoper vse zavojevale in tirane.

Bel teloh že cveti! Spomladi bodo cvetele marjetice, zvončki, vijolice. Naj bodo znaničli pomladi in spomin na tiste surove dogodke v boju proti okupatorju naše domovine.

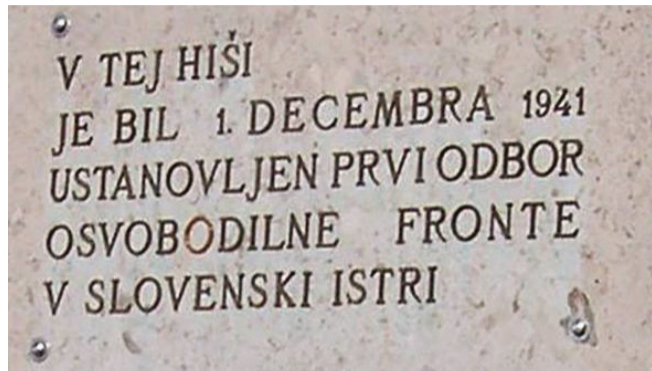
Jože Pečnik

Koper, Škofije:

V koprski Osnovni šoli Antona Ukmarja so se 14. decembra lani spomnili 45. obletnice smrti tega velikega primorskega domoljuba in protifašista, po katerem je šola poimenovana. Učenci in njihovi mentorji so pripravili prísčno prireditev. S petjem, plesom, recitacijami in projekcijami so prikazali njego-

V SLIKI IN BESEDI

vo izredno zanimivo življenjsko pot. Ta je Antona Ukmarja iz domačega Proseka, kjer se je po prvi svetovni vojni prvič spopadel s fašisti, vodila po vsej Evropi. V mednarodnih brigadah se je boril za špansko republiko, v Etiopiji je pomagal zasnovati odporiško gibanje proti italijanskim okupatorjem, v italijanski Liguriji je postal legendarni partizanski komandant Miro in so mu ob koncu vojne podelili naziv »osvoboditelj Genove«. Ob koncu vojne pa je kot eden vodilnih primorskih aktivistov odigral pomembno vlogo v prizadevanjih za priključitev Primorske k matični domovini. V pripovedi jih je dopolnila še Antonova hči Dunja Ukmar.

Dva tedna prej so praznovali na Škofijah. Dan tamkajšnje krajevne skupnosti je posvečen spominu na prvi krajevni odbor Osvobodilne fronte v slovenski Istri, ki so ga 1. decembra 1941 ustanovili na Plavjah. Letos so po premoru, ki ga je povzročila epidemija, pripravili še bolj odmevno prireditve. Predstavili so se tamkajšnji pevci, recitatorji in seveda tudi učenci Osnovne šole Oskar Kovačič, ki ponosno nosi ime ustanovitelja tega odbora. Slavnostni govornik je bil Miloš Ivančič. Po prireditvi je sledilo prijetno druženje. Ob plošči na steni hiše, v kateri so pred 82 leti ustanovili odbor, so se na Plavjah naslednjega dne zbrali pohodniki Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper. V bližnjih Urbancih so se med pohodom poklonili tudi spominu na ustreljene Danila Pregarca ter sestri Cvetki in Ivani Škrli.

Občinski odbor ZB Koper

Kočevje:

Na 101. obletnico rojstva Karla Destovnika - Kajuha 13. decembra lani smo v pisarni Združenja borcev za vrednote NOB Kočevje ravnateljem kočevskih osnovnih šol in Gimnazije Kočevje izročili knjige Kajuh pesnik partizan.

ZB za vrednote NOB Kočevje je 80. obletnico zbora odposlancev slovenskega naroda počastil v športni dvorani s koncertom Partizanskega pevskega zbora in z razstavo slik učencev kočevskih osnovnih šol in Gimnazije

Vsem osnovnim šolam in Gimnaziji Kočevje je borčevska organizacija iz Kočevja podarila knjige Kajuh pesnik partizan.

Kočevje na temo zbora odposlancev. Razstavljalo je okoli 30 učencev. Izmed vseh edinstvenih, ustvarjalnih, domiselnih risb je bilo težko izbrati najboljšo. Zato smo se v ZB odločili, da v zahvalo in spomin na tako veličastno obletnico tega zgodovinskega dogodka v našem mestu knjižnicam vseh osnovnih šol in Gimnaziji Kočevje podarimo knjige Kajuh pesnik partizan. Knjigo je v Kajuhovem letu izdala Knjižnica Velenje v spomin na 100. obletnico pesnikovega rojstva. To je stripovska biografija o mladeniču iz Šoštanj, pesniku, skojevcu, komunistu, vosovcu, partizanu, ki je star komaj 22 let padel pod streli slovenskega rojaka v okupatorjevi uniformi. Danes doživlja Kajuhova osebnost in poezija novo življenje pri mladih, ki ga sprejemajo kot glas nove generacije. Njim je posvečen ta strip in v ZB Kočevje upamo, da bodo učenci in dijaki radi posegali po njem.

Predstavniki ZB za vrednote NOB Kočevje smo izrazili željo po nadaljnjem sodelovanju učencev in dijakov pri ohranjanju spomina na narodnoosvobodilni boj in resnico o tem, kdo je iz štiriletne vojne izšel kot zmagovalec, kdo je bil okupator in kdo izdajalec. Ravnatelji so prijazno ponudili pomoč, za kar se jim zahvaljujemo.

Z.A.

Goreljek:

2. decembra lani smo se udeležili slovesnosti v počastitev 80. obletnice boja III. bataljona Prešernove brigade pri spomeniku na Goreljku na Pokljuki. Kljub slabemu vremenu se je zbralo lepo število obiskovalcev, ki so

z zanimanjem poslušali govor slavnostnega govornika Andreja Ostermana, generalmajorja Slovenske vojske. V svojem nagovoru je orisal dogodke pred 80 leti ter trenutno stanje doma in v svetu, še posebej pa je poudaril, da je naša skupna odgovornost skrb za ohranjanje slovenske narodne zavesti, pri čemer veliko vlogo igra krepitev odnosa do slovenskih državnih simbolov: grba, zastave in himne. Za pripravo prireditvenega prostora izrekamo zahvalo Zdravku Dobravcu in Urošu Korošču.

Martin Gorišek

Golišče nad Jevnico:

30. novembra sta krajevni organizaciji Zveze združenja borcev za vrednote NOB Kresnice in Jevnica ob finančni podpori krajevnih skupnosti Kresnice in Jevnica v športnem parku vrh Golišč pripravili tradicionalno slovesnost v spomin na žrtve zločinov. Srečanje poteka vsako leto v spomin na tragedijo, ki se je zgodila konec novembra 1944. Gorele so domačije z gospodarskimi poslopiji vred, v teh poslopijih pa so zgoreli ljudje, med njimi tudi otroci, najmlajši je imel komaj šest let. Do tedaj so Nemci požgali deset domačij in v dveh dneh je v njih umrlo 15 ljudi. To se je zgodilo na Goliščah v Zgornji Jevnici in Kresniškem Vrhu.

Slovesnosti se tokrat zaradi slabega vremena niso udeležili učenci z učiteljicami podružničnih osnovnih šol iz Kresnic in Jevnice. Na spominski slovesnosti so bili navzoči predsednik območnega združenja borcev za vrednote NOB Matjaž Aškerc in predsedniki KO ZZB za vrednote NOB Jevnica Franc Doblekar, Šmartno pri Litiji Marko Brčon, Gabrovka Vili Lušina in Kresnice Bojan Cimerman, ki je bil tudi slavnostni govornik.

Program letošnje prireditve je oblikoval Mešani pevski zbor Miha Vahen pod vodstvom Natalije Šuštar iz Jevnice, ki nam je zapel partizanske pesmi, recitala pa je Lidija Vidic, in sicer pesmi iz svoje pesniške zbirke. Slavnostne proslave so se poleg že naštetih udeležili tudi člani ZZB in krajin obah krajevnih skupnosti. Po proslavi je bilo družabno srečanje.

Bojan Cimerman

Celje:

Tradicionalnega, tokrat že 15. novoletnega skoka v Savinjo na Špici v Celju se je udeležilo 76 plavalk in plavalcev. Najstarejša udeleženka je bila 82-letna Majda Gričar iz Doslav pri Žirovnici, tudi članica tamkajšnje borčevske organizacije.

Narasla Savinja je imela dobrih šest stopinj, ozračje pa je bilo za kakšno stopinjo toplejše. Za varnost so skrbeli celjski potapljači in domači kajakaši. Majda Gričar se je plavanja v hladni reki udeležila četrtrič, prvič leta 2019. Tokrat sta z njo plavala tudi sin Samo in vnuk David.

Zamisel za skok v Savinjo je pred 15 leti dal Jože Tanko. Po besedah predsednika kajakaškega kluba Dušana Konde bodo tradicijo ohranjali tudi v prihodnje, saj se je prireditve uveljavila in na breg Savinje vsako leto privabi veliko ljudi. Letos se jih je zbralo več kot tisoč.

M. G., foto: Severina Gričar

Bohinj:

1. decembra lani smo se srečali člani upravnega in nadzornega odbora skupaj s poverjeniki naše organizacije, ki opravljajo naloge po posameznih vaseh na bohinjskem območju. Njihovo delo je izjemno pomembno, saj so naši člani osebno obveščeni o dogodkih in zadevah, ki so pomembne za vse. To pomeni, da poverjeniki obveščajo o proslavah, prireditvah in drugih dogodkih, obiščejo člane v času, ko je treba pobrati članarino, prav tako pa se udeležujejo obiskov naših jubilarov v starosti 80, 85, 90 let in starejših. Ko jih osebno obiščemo skupaj z vodstvom KO in jih obdarimo, se z njimi pogovorimo o njihovem življenju, potrebah za njegovo izboljšanje, obenem pa dobijo informacije o delovanju organizacije.

Pomemben člen organizacije so tudi praporščaki, ki se udeležujejo proslav, žal pa tudi pogrebov naših članov. Pri svojem delu so vestni in odgovorni, saj svoje delo opravljajo v vsakem času, prav tako pa njihove udeležbe ne ovira vreme. Svoje delo opravljajo v ličnih uniformah, kar daje njihovi prisotnosti še poseben pomen, ter z društvenim praporom z imenom organizacije, ki jo predstavljajo.

Srečanja se je udeležilo 22 povabljenih. Upravni odbor je na svoji četrti redni seji sprejel sklep, da se na podlagi 53. člena Statuta ZB za vrednote NOB Radovljica podeli poverjenikom in praporščakom pisno priznanje za njihovo vestno delo.

Na srečanju smo poslušali tudi izredno zanimivo predavanje Stanislava Čičerova: Metulji Slovenije danes in jutri. V uvodu je pojasnil, da jih je več kot 180.000 vrst, da je v Sloveniji več kot 3600 vrst, od katerih je večina le nočno aktivnih, in da imamo le 181 vrst dnevni metuljev. Opisal nam je tudi Društvo za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije, njegovo delovanje in težave pri delu, predvsem zaradi ljudi, ki smo do narave neodgovorni. Zaradi obširnosti in zanimivosti teme je predavanje potekalo več kot eno uro.

Martin Gorišek

JUBILEJI

99 let

Miroslava Križaja

Miroslav Križaj se je rodil 27. novembra 1924 v veliki družini šestih bratov in sestre v vasi Orehek pri Postojni. Vsi člani njegove družine razen njega so pokojni. Dokončal je italijansko osnovno šolo v Orehku. Družina se je preživljala s kmetijstvom. Po končani osnovni šoli, star je bil 14 let, se je zaposlil kot sadilec borovcev, sadili so jih pod Sv. Trojico in na Počku. Nato je delal v tovarni Spekia, kjer so izdelovali puškina kopita in jih vozili v Italijo. Leta 1939 mu je umrl oče. Miroslav ni služil vojske, ker je imel slabo srce, vendar je bil večkrat mobiliziran, a na koncu vedno izpuščen zaradi zdravstvenih razlogov.

Leta 1942 so ga fašisti odpeljali v zbirališče v Slavini, potem v Postojno in od tam v zapor Coroneo. Mama in sestra sta bili odpeljani v ženski zapor, sam pa je ostal v Coroneu, od koder so ga odpeljali na švicarsko mejo kot interniranca, kjer je pomagal pri poljskih opravilih. Med vojno so ga

večkrat lovili zaradi sodelovanja s partizani, zaprli pa so ga tudi domobranci. Leta 1943 se je pridružil Gradnikovi brigadi, ki je prodirala preko Nanosa v Trnovski gozd. Ko se je zaradi slabega srca zrušil, so ugotovili, da ni zmožen takih naporov, in je bil odpuščen iz enote ter poslan domov.

Poleti leta 1944 se je pridružil Dolomitskemu odredu in pomagal pri prenosu ranjencev izpod Sv. Lovrenca preko Bukovja, Predjame, Šmihela, Stran, Velikih Brd, čez Hruševje, Sajevče po gozdu čez Ravniki, kjer so preživeli dan in ob mraku nadaljevali pot v Slavino, Ambrožičev mlin, čez reko Pivko do Slovenske vasi, Palčja in gozda ob Juriščah. Ranjence so predali, sami pa so odšli v štab Dolomitskega odreda v Žirovskem Vrhu, kjer so s poveljnikom Julijem zasledovali domobrance. Akcija je propadla, saj so bili izdani.

Po osvoboditvi Postojne je kot mobiliziranec odšel v Hercegovino, kjer je sodeloval pri zajetju četnikov. Leta 1947 je bil udarniški brigadir v Doboju. Po vrnitvi se je zaposlil v tovarni Javor, kjer je delal do svoje upokojitve.

Miroslav Križaj je član krajevne organizacije Združenja borcev za vrednote NOB Prestranek. Kljub svojim 99 letom je še vedno čil in dokaj zdrav, saj vsak dan prehodi tudi do osem kilometrov. Da se dobro počuti, zanj skrbita njegova sorodnica Mirica Križaj in njen sin Uroš. Miroslav zavzeto skrbi, da zastave ob spomeniku padlim borcem, žrtvam fašističnega nasilja in talcem v Orehku visijo ob vsakem prazniku.

ZB Prestranek

PREJELI SMO

Rab in Gonars

Z objavo mojega prispevka o Rabu in Gonarsu v decembrski številki Svobodne besede ne morem biti zadovoljna. Razlog je slika ob njem.

Zakaj je prišlo do zamenjave slike, ki sem jo poslala kot del prispevka? Slika je bila iz knjige Pričevanja rabskih internirancev 1942-1943, str. 47. Pod njo je podpis: Pogled na taborišče za ženske, otroke in starčke.

V vsakem šotoru je živelo od šest do osem ljudi. To je podobna rabskega taborišča, ki jo nosim in jo nosimo v spominu še redki preživeli interniranci iz Bele krajine. Z njo je povezano moje pisanje o trpljenju v taborišču na Rabu. Pod prispevkom Interniranci leta 1942 je moje ime. Kako naj se počutim?

Darka Šimec Čop

Spoštovani!

Fotografije nismo objavili zaradi avtorskih pravic, saj niste zapisali, da imate dovoljenje za objavo fotografije.

Uredništvo Svobodne besede

Pogled na taborišče za ženske, otroke in starčke

V METEŽU ZGODOVINE Edvard Ravnikar

Stanovanja, spomeniki in znak OF

Čeprav arhitekt Edvard Ravnikar nikoli ni odšel v partizane, je že od leta 1941 močno sodeloval z Osvobodilno fronto slovenskega naroda. S svojim znanjem grafičnega oblikovanja je postal referent za grafiko pri Centralni tehniki OF. Zaradi njegovega delovanja je Ravnikarja italijanski okupator zaprl, pozneje pa je pod nemško okupacijo ilegalno bival in deloval v Ljubljani. Njegovo medvojno delo je izredno pomembno vplivalo na naš narod in narodne simbole.

Edvard Ravnikar je skupaj z Marjanom Tepino namreč avtor vsem nam znanega znaka Osvobodilne fronte, nastalega konec leta 1941. Triglav, črki O in F ter pozneje še peterokraka zvezda med njima naj bi omogočili hitro in preprosto risanje ali tiskanje. Obenem pa je znak na daleč razpoznaven. Ta simbol se je uporabljal tudi v dokumentih, recimo na obveznicah, ki jih je od leta 1942 dalje oblikoval Ravnikar. Pozneje je slikar Božidar Jakac vključil še simbol rek in morja. Proti koncu vojne so Ravnikarjevi simboli Branku Simčiču bili osnova za oblikovanje grba Ljudske republike Slovenije. Lahko rečemo, da je tudi za današnji slovenski grb v veliki meri zaslužen prav Edvard Ravnikar. Takoj po koncu vojne je mladi arhitekt postal vodja oddelka

za projektiranje na ministrstvu za gradnje, hkrati pa je začel predavati na Tehnični fakulteti Univerze v Ljubljani. Ravnikar nam je vsem znan po svojih arhitekturnih projektih, ki so nastajali v povojnem času. Mednje lahko uvrstimo projekte, ki so znova zgradili porušeno domovino in tako odpravljali stanovanjsko stisko. Veliko pa je projektov, ki imajo globok simbolni pomen tako za slovenski kot za jugoslovanski narodnoosvobodilni boj.

Urbanistični načrt Nove Gorice

Med projekti obnove domovine lahko opozorimo na urbanistični načrt za gradnjo Nove Gorice, natečajni načrt Novega Beograda, obnovitvena načrta za Žužemberk in Dravlje, regionalni načrt Svobodnega tržaškega ozemlja, regionalni načrt Kranja, Litostrajske bloke v Ljubljani, stanovanjsko naselje v Kidričevem, načrt za študentsko naselje v ljubljanski Rožni dolini in še bi lahko naštevali.

Za naše člane pa so zagotovo najzanimivejši Ravnikarjevi spomeniki. Najprej sta leta 1951 nastala spomenik demonstracijam žena pred ljubljansko stolnico in pa kamnita plošča na vogalu vladne palače. Prvi spomenik je bil žal po osamosvojitvi revizionistično

Osrednji prostor grobišča Kampor na Rabu (Filip Slakan Jakovljevič)

odstranjen. Istega leta je začel nastajati spomenik narodnoosvobodilnega boja v Novi vasi na Blokah. Najbolj znani spominski kompleksi pa so nastali leta 1953. Prva dva sta grobišči talcev v Dragi in Begunjah. Grobišči si je arhitekt zamislil kot urejen park z drevjem in grmičev-

Trosilni listek z znakom OF, znak sta leta 1941 ustvarila Edvard Ravnikar in Marjan Tepina. (NUK)

jem, v katerega je umestil vijugave poti in mednje razmestil skrbno urejene skupine kamnitih nagrobnikov v obliki prisekanih kvadrov (Begunje) ali trikotnih prizem (Draga). Tretji kompleks je grobišče internirancev v Kamporju na otoku Rabu. Tam je vrste nagrobnikov v enostavnih geometričnih oblikah razporedil med travnate pasove in borovce, postavil dva tanka obeliska, uredil zidove in ustvaril obokan prostor s preprostim žrtvenikom v funkciji kripte.

Avtor Trga revolucije

Ne nazadnje pa je Ravnikar avtor osrednjega trga takratne Sociali-

stične republike Slovenije – Trga revolucije (danes Trg republike) v Ljubljani. Dve stolpnici, trgovski kompleks Maxi, osrednja kulturna ustanova Cankarjev dom in monumentalni trg s Spomenikom revolucije, ki ga je oblikoval Drago Tršar, so nastali med letoma 1965 in 1983. S tem prostorom, posvečenim narodni revoluciji, ki je bila nerazdružljiv del narodnoosvobodilnega boja, je Slovenija dobila prvi in edini odprti prostor državnega pomena – monument. Kot sklenjena celota je trg s pripadajočimi stavbami najlepši primer modernizma v širši okolici. Pomen prostora se je izboljšal z umikom parkiranih avtomobilov s trga, a takoj poslabšal s postavitvijo zastav držav Evropske unije na rob Šubičeve ulice. Prav tako nas mora skrbeti stanje Spomenika revolucije, ki počasi propada, nekateri (celo zagovorniki narodnoosvobodilnega boja) pa si ga želijo kar odstraniti. Prav je, da v naših organizacijah cenimo simbolno in umetniško vrednost spomenikov Osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnega boja.

Edvard Ravnikar se s svojim izvrstnim delom nedvomno prišteva med najboljše slovenske arhitekta, nekateri pa brez pomisleka povemo, da je naš največji arhitekt.

Filip Slakan Jakovljevič

V METEŽU ZGODOVINE Višnja Gora

Domobranski zločin ob zori svobode

Druga svetovna vojna je človeštvu zadala težke rane. Življenje je izgubilo tudi 160 krajanov Višnje Gore, med njimi štirje civilisti, ki so jih domobranci aretirali 4. maja 1945. Mesto so nato domobranci že naslednji dan zapustili. Teh štirih naših krajanov nismo nikoli več našli ne živih ne mrtvih.

Višnjo Goro so 11. aprila 1941 okupirali Italijani ter jo zasedali vse do 8. septembra 1943. Po njihovem odhodu smo imeli vse do 28. maja 1944 svobodno partizansko ozemlje, ko so ga zasedli domobranci in tu ostali vse do 5. maja 1945. Njihova po-

umrla že pred drugo svetovno vojno. Njegovo potomstvo je štel sedem otrok, tri sinove in štiri hčere. Sinova Polde in Slavko sta bila v partizanih, sin Ivan pa je bil pismo- noša v Ljubljani in tudi povezan z Osvobodilno fronto slovenskega naroda. 4. maja 1945 se je Leopold Žnidaršič z vnukom Poldetom z vozom peljal h kovaču Perušku podkovat konja. Po končanem kovaškem opravilu je stari oče naročil vnuku, naj se pelje z vozom po cesti po dolini, sam pa se je napotil peš za staro šolo proti domu. Na mostu čez Pregeljščico je bil »blok« z do-

Italiji. To je povzročilo, da se je z ženo Pavlo in šestimi otroki izselil v državo SHS, pozneje Kraljevino Jugoslavijo. Naselili so se v Višnji Gori v gradu Podsmreka (rojstni kraj Kranjske čebele). Dobil je zaposlitev kot kretničar v Višnji Goril, pozneje na Rakovniku v Ljubljani. Družina se je v času bivanja v Višnji Gori povečala še za dva člana. Sin Milan je po končani gimnaziji v Ljubljani študiral na teološki fakulteti ter nato 23. julija 1933 pel v Višnji Gori novo mašo. Sinova Boris in Branko sta bila v partizanih, hčere Marica, Vera in Klara pa v italijanski in nemški internaciji. Zvečer 4. maja 1945 so prišli po očeta Defarja v stanovanje v mestu štirje domobranci iz postojanke in ga odpeljali s seboj. Nikoli več se ni vrnil domov.

Jože Kodrič izginil za vedno

57-letni Jože Kodrič je oktobra 1941 pobegnil z družino iz Krške vasi pri Brežicah čez takratno okupacijsko nemško-italijansko mejo v italijanski del okupirane Slovenije, v Višnjo Goro. Družina se je naselila v stari hiši na Peščeniku. Njegov sin se je avgusta 1943 pridružil partizanom. 4. maja 1945, okrog 10. ure zvečer, so slovenski domobranci prišli h Kodriču z zahtevo, da mora nujno z njimi v postojanko zaradi prevajanja iz slovenščine v nemščino. Bil je namreč večkrat za tolmača, ker je obvladal nemški jezik, tamkajšnjim nemškim oficirjem za zvezo pri zasliševanju partizanskih ujetnikov. Kodriča je takrat žena nazadnje videla, izginil je za vedno. 23-letni Franci Groznik je bil študent pravne fakultete v Lju-

bljani. Bil je težak bolnik zaradi tuberkuloze. Ker je bolehal in študij v vojnem času ni potekal, je živel v Višnji Gori. Tako iz zdravstvenih razlogov kot zaradi nevarnosti bombnih napadov so starši uredili, da so ga sprejeli na stanovanje h Katrnikovim na Hribu v Starem trgu. Njegova sestra Vera je bila aktivistka Osvobodilne fronte in udeleženka prvega kongresa AFŽ v Dobrniču oktobra leta 1943. Slovenski domobranci so prišli ponj 4. maja 1945 v jutranjih urah. Šrangarjeva mama je videla, kako so ga zvezanega z vrvjo gnali s hriba neznano kam. Nihče več ga zatem ni videl ne živega na mrtvega.

Nikoli več jih niso našli

Vse štiri opisane aretacije so izvedli slovenski domobranci iz postojanke v nekdanji Sodniji, zato so ujetnike sorodniki in drugi krajanji najprej iskali v tej graščini. Vsi prostori so bili prazni, tudi šest zapor- niških celic, ki so bile sicer zgrajene za potrebe sodišča, stene v celicah pa so bile na več mestih okrvavljene, še posebej tam, kjer so bili v zidu pritrjeni železni kavlji. Zatem so bile izvedene številne preiskave ozemlja okoli gradu in tudi na pokopališču, vendar brez uspeha. Nikoli več jih nismo našli.

Ker je na dvorišču, ki je bilo namenjeno sprehajanju sodnih zapor- nikov, začelo zaudarjati, so julija 1945 začeli kopati in izkopali deset trupel, zvezanih z žico, očitno umorjenih ujetnikov. To je opis ene izmed tragedij, ki jih je Višnja Gora doživela med drugo svetovno vojno, ob zori svobode, ki se je za ta kraj začela 6. maja 1945.

Franc Godeša

Auerspergerjev grad – sodnija v Višnji gori.

stojanka z nemško četo in nemškimi oficirji za zvezo je bila v nekdanji Auerspergovih graščini. Ker je bilo v njej od leta 1900 okrajno sodišče, smo stavbo imenovali Sodnija.

Ti naši krajanji, ki so jih domobranci privedli v svojo postojanko v Sodniji, so bili Leopold Žnidaršič, Milan Defar, Jože Kodrič in Franci Groznik. 64-letni Leopold Žnidaršič je bil kmet in priučen živinozdravnik. Bil je vdovec, ker mu je žena

mobranksko stražo, ki je Žnidaršiča ustavila in odpeljala v postojanko, od koder ni bilo nikoli več sledu za njim.

Zvečer prišli po očeta

66-letni Milan Defar se je rodil v Tinjanu v Istri, zaposlen je bil kot kretničar na železnici v Repentabru. Po razpadu avstro-ogrske monarhije leta 1918 so leta 1919 Goriška, Primorska in Istra pripadle

VOZ REAKCIJE

Pozabil hlapec star je s konjem bolnim,
ki bil še bolj starikav je kot sam,
omahoval je pod vozičkom polnim,
težko je vlekel vprego preko jam.

Nekoč iz jarka mogel ni speljati
in hlapec ga je bičal kar se da.
Tako, da sta omahnila oba
in voz ves trhel dali so sežgati.

Tako tepo zdaj kljuse tiranije,
ki je zavleklo voz v prepad
in gospodarjem pot po lich lije,
brezglavo bijejo kljusad.
Izmučeni pviijo da bi speljali,
a mi jih bomo z vozom vred zažgali.

Karel Destovnik Kajuh

ŽE ČAS ČUTIM ...

Že čas čutim, ki ga ni še,
Čutim ga, kako on diše.

In dan za dnem so vse temnejše noči
A pot vsak dan bolj negotov ...
Svet pa ki ves bo drug in nov.

O, jaz že čutim pomlad, ki po burji pride.

Karel Destovnik Kajuh

KDAJ, AH KDAJ ...

Kdaj ah kdaj prešel bo čas,
ko ne bo več vojn pri nas,
ko drugačen bo sveta obraz?

Karel Destovnik Kajuh

IMELI SMO LJUDI

Franci Kovač

Na pokopališču na Dolu pri Hrastniku smo se 9. decembra poslovili od dolgoletnega člana Združenja borcev za vrednote NOB Hrastnik Franca Kovača.

Franc Kovač se je rodil 10. januarja 1941 v rudarski družini v Hrastniku. Mama mu je umrla v otroštvu, zato je Franci svoja otroška leta preživel pri starejši sestri Pavli. Po končani osnovni in poklicni šoli se je zaposlil v Rudniku Hrastnik. Zaradi svoje zavzetosti in organizacijskih sposobnosti je bil izvoljen za predsednika mladinske organizacije in zatem za predsednika občinskega sindikata. Svojo poklicno pot je končal kot načelnik oddelka za notranje zadeve v upravni enoti občine Hrastnik. Bil je prejemnik zlatega priznanja občine Hrastnik za delo in uspehe na družbenem področju.

V Združenju borcev za vrednote NOB Hrastnik je opravljal funkcijo predsednika nadzornega odbora v Krajevni organizaciji Rudnik. Bil je predsednik komisije za spomeniško varstvo in komisije za zgodovino-pisje. Kot predsednik komisije za spomeniško varstvo si je zelo prizadeval za ohranitev spomenikov in spominskih obeležij v občini Hrastnik, največ prizadevanja pa je namenil predstavitvi in postavitvi spominskega obeležja Gvidu Pavliču - Vitku. Spomenik je bil prestavljen zaradi rušenja Vitkove rojstne hiše, ki je stala na degradirani rudniški površini. Slovesno odkritje spomenika je bilo 25. aprila 2017.

Franci Kovač je bil član občinskega združenja slovenskih častnikov, predsednik odbora PVD Sever Hrastnik, član Lovske družine Hrastnik in vrste drugih društev v občini Hrastnik. Bil je prejemnik vrste priznanj in odlikovanj. Tovarisa Franca Kovača smo poznali kot zelo prizadevnega in srčnega člana Zveze borcev, bil pa je tudi oster kritik nepravilnosti, ki se dogajajo v ožji in širši družbi.

Danijela Kovač

Vojko Čeligoj

V 86. letu starosti je lani umrl Vojko Čeligoj. Rodil se je 19. julija 1938 na Topolcu. V otroštvu je izgubil očeta partizana. Osnovno šolo in nižjo gimnazijo je obiskoval v Trnovem, na učiteljski v Ljubljani je maturiral leta 1957. Zaposlil se je najprej kot razredni učitelj v osnovni šoli v Košani, med letoma 1961 in 1974 pa je služboval v Osnovni šoli Dragotina Ketteja v Trnovem kot učitelj in pomočnik ravnatelja. Tedaj je dokončal višjo pedagoško šolo v Ljubljani. Nekaj časa je bil

med prosvetnim delom sekretar ilirskobistriškega občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva. Med letoma 1974 in 1983 je bil zaposlen kot svetovalec za poklicno usmerjanje na Zavodu za zaposlovanje Koper. Od leta 1983 do upokojitve leta 1997 je spet poučeval na šoli v Ilirski Bistrici kot učitelj predmetnega pouka, več let je bil pomočnik ravnatelja. Na tej šoli je vodil tudi planinski, filatelistični in fotografski krožek ter je nasploh skrbel za tehnično kulturo mladine.

Bil je dejaven član in podpornik Društva TIGR vse od ustanovitve društva 21. maja 1995. Bil je član Društva Univerza za tretje življenjsko obdobje Ilirska Bistrica, tamkajšnjega avto-moto in čebelarkega društva, Roda snežniških Ruševcev in še bi lahko naštevali. Vojko je bil med drugim tudi strasten ljubitelj železnice ter je podpiral in spremljal delovanje železniške postaje.

Bil je soavtor ali avtor številnih knjig, kronist in dopisnik, publicist in fotograf. Redno je objavljval v Planinskem vestniku, ilirskobistriških občinskih časopisih Snežnik, Naš krajan, Naš borjač, v Primorskih novicah in drugih časopisih. Kot aktivni član Društva za krajevno zgodovino in kulturo Ilirska Bistrica je sodeloval pri vseh izdajah Bistriških zapisov in številnih publikacijah cikla Ilirske teme. Bil je zbiralec (ne)materialne dediščine in raziskovalec zgodovine domačih krajev.

Vojko Čeligoj je bil tudi pobudnik in predsednik odbora za ureditev spominske sobe pesnika Dragotina Ketteja na Premu, snovalec Kettejeve poti in vsakoletnega pohoda po njej. Vedno nas je spominjal na obletnice mesta, raznih ustanov, društev, pomembnih prednikov. Bil je najplodnejši sodelavec portala slovenskih knjižnic Kamra, saj je med letoma 2016 in 2021 spisal več kot 700 domoznanskih prispevkov. Med letoma 2000 in 2004 je bil poslanec Državnega zbora Republike Slovenije. Pri Vojku se je znova potrdila ljudska modrost »Kdor zna posejati svoje življenje, bo tudi na slabi zemlji požel bogato letino«. Vojko, naj ti bo lahka primorska gruda!

S. B.

Andrej Krč

Lani smo se poslovili od 94-letnega Andreja Krča z domačije Pstota v Kokri, v več kot 900 metrov visokem slikovitem gorskem zaselku. Od leta 1948 je bil član Krajevnega odbora ZB Kokra - Kranj. Zvestobo članstva NOB ZB je še naprej ohranil tudi v samostojni državi Sloveniji in do konca življenja je ostal zvest delaven član tudi v novem, združenem ZB Bela in Kokra v občinskem odboru ZB Preddvor. V tem obdobju je bil tudi praporščak, to odgovorno nalogo in čast je opravljal od leta 1986 do leta 1990, nato pa je bil do leta 2006 predsednik ZB Kokra.

Med drugo svetovno vojno so bili Krčevi domoljubno slovensko naravnani in so priložnostno pomagali partizanom. Zato sta se domačija in družina Pstotnekovi

ju 1942 tudi znašli na seznamu za požig in uničenje Pstote. 19. julija 1942 se je tudi vas Kokra poleg vasi Hrastnik in Sovodenj znašla na »posebnem povelju štev. 1« policijskega okupacijskega generala Karla Brennerja, da se vse te tri vasi uničijo. To se je v Kokri zgodilo že naslednji dan, 20. julija. 64-letni oče Andrej, gospodar Pstote, je bil še isti dan ustreljen med talci v Kokri, preostala družina devetih Krčevih s Pstote pa je bila pa še isti dan z drugimi Kokračani odpeljana v taborišče Ratzberg na Bavarskem: mati Marija, hčere Tončka, Ivanka, Katrica in Marija s sinčkom, sinova Andrej in Rok Krč ter Ivana Zaplotnik.

Po skoraj treh letih trdega in težkega dela in bivanja v nemškem taborišču so se kokrški taboriščniki avgusta 1945 vrnili v rodni kraj, žal na popolnoma uničene, požgane kmetije. Med njimi tudi Andrej Krč, ki je v tem času že skoraj dopolnil 17 let. Zanj se je začelo novo življenje, obremenjeno s težkimi bremenimi preteklosti in razmišljanji o prihodnosti. Andrej je začel postajati nov gospodar Pstote in s trdno voljo in domoljubno močjo sta se začela obnova kmetije in ustvarjanje temeljev za novo življenje, za nov razvoj in zagon. Po poroki v letu 1958 si je Andrej ustvaril družino, imel je hčer in dva sinova. Postal je pokončen mož in sodoben gospodar. Vključeval se je v delo v krajevni skupnosti, društvenih dejavnostih in tudi skrbel za ohranjanje, vzdrževanje in obnovo kulturnih pa tudi cerkvenih dejavnosti. Enako je bil zavzet in delaven pri organizaciji spominskih dogodkov in skrbi za obeležja. Dokler mu je zdravje služilo, je z nošnjo prapora in nagovori vedno sodeloval tudi na proslavah v spomin na dogodek iz narodnoosvobodilnega boja. To delo mu je bilo vedno v ponos in čast.

Franc Ekar

Vanda Jelerčič

Umrla je Vanda Jelerčič iz Solkana. V resnici ni umrla, le zapustila je svoje staro zgarano telo in se preselila med zvezde. Bila je izredna ženska. Zrastla je v družini Mršnik v Hrastju pri Pivki. Doma so vedno govorili slovensko, čeprav je bilo v času fašistične okupacije na Primorskem to strogo prepovedano. Ukaz »Qui si parla soltanto italiano!« zanje ni veljal.

Vanda se je že kot 16-letno dekle vključila v narodnoosvobodilni boj in je bila nekaj časa tudi zaprta. Po vojni se je zaradi dobrega znanja slovenskega jezika zaposlila na okraju v Postojni. Pa ni samo hodila v službo, kot brigadirka je sodelovala pri gradnji proge Brčko-Banovići in postala udarnica. V Postojni je spoznala svojega bodočega moža. To je bil Jože Jelerčič - Vojko. Poročila sta se in že je bil tu dekret: morala sta v Novo Gorico. Stanovanje sta dobila v še nedograjenem četrtem »ruskem« bloku. Tam je Vanda kar po vrsti rodila tri fante. Kljub zahtevnemu materinstvu je pomagala pri gradnji novega mesta. Zlasti je bila v veliko oporo svojemu možu,

ki je postal urednik prvega goriškega časopisa Gorica in zatem Primorskih novic. Vanda ni imela možnosti, da bi se izobraževala v šoli, njena šola je bilo življenje: bila je mama treh fantov, trdna zasloba svojemu možu, izjemna soseda, borka na številnih področjih. Svojo šolo življenja je izdelala z odliko.

Vanda je znala samo dajati, pomagati. Ko so v Solkanu zgradili hišo, se je takoj vključila v družbeno življenje. Pomagala je v krajevni skupnosti, bila je članica balinarskega kluba in sodelovala povsod, kjer so jo potrebovali. Starost je v miru dočkala doma v Solkanu, obkrožena z rožami in prijatelji. Zdaj počiva ob svojem možu in sinu na solkanskem pokopališču. Tu je slišati šumenje Soče, tu je vse polno rož, tu so vse njene izpolnjene želje.

Marica Nakrst

Rihard Knez

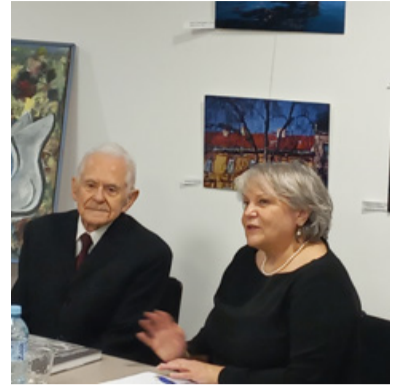

V 94. letu starosti je umrl Rihard Knez iz Strunjana. Od njega smo se poslovili 28. decembra lani na pokopališču v Piranu. O liku in delu ter njegovem delovanju na številnih področjih je žalujočim govoril Bojan Česnik, predsednik ZB za vrednote NOB občine Piran, in poudaril, da je bil Rihard Knez član ZB za vrednote NOB občine Piran, tudi častni član Društva istrskega prijateljstva Histria ter prejemnik številnih priznanj, med katerimi je bilo tudi najvišje, zlati grb občine Piran.

Rihard Knez je bil dober poznavalec zgodovinskega razvoja Istre in zlasti svojega kraja. Boril se je za vrednote narodnoosvobodilnega boja in nikoli ni priznaval posegov tujcev v Istri ter je obsojal dejanja italijanskih fašistov, med njimi je bilo zavržno dejanje, ko so fašisti v Strunjanu z vlaka streljali na otroke in dva ubili. Po zvokih tišine je v trajni spomin umrlemu Knezu zaigrala in zapela Marjetka Popovski in prebrala tudi eno od njegovih znamenitih pesmi.

Franc Kranjc

OPRAVIČILO

Slavko Alojz Kramer in Ilinka Todorovski na predstavitvi knjige v Ljubljani

V novembrski številki Svobodne besede smo v članku **Venci v spomin pobitim taboriščnikom** na strani 6 napačno zapisali: »Velesposlanik Dovžan je ob tej priliki Muzeju v Jasenovcu podaril knjigo Slavka Alojza Malnarja Slovenski taboriščniki v Jasenovcu, Knjiga imen in obrazov, katere urednica je Ilinka Todorovski. Knjiga je izšla 13. oktobra 2023. V odsotnosti direktorja jo je prevzela kustosinja Martina Barešič. Dragoceni izvod knjige je velesposlanik namenil tudi ZB NOB Slovenija.« Prav tako je napačen podpis pod sliko s tega dogodka. Vsem prizadetim se za napako iskreno opravičujemo.

Avtor izjemnega dela je **Slavko Alojz Kramer**, urednica pa Ilinka Todorovski. Založnik knjige je Slovenski dom Zagreb, Svet slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb. V uvodni besedi je avtor med drugim zapisal: »Vedno s posebnimi občutji pričakujem dneve spominskih pohodov v kraje, ki so jih med drugo svetovno vojno, med letoma 1941 in 1945, zaznamovale zmage, a tudi tragedije. Odkar v Jasenovcu stoji spomenik Kamniti cvet, se udeležujem spominske prireditve, ki jo vsako leto pripravijo v spomin na 22. april 1945, ko so taboriščniki izvedli splošni upor in preboj. Zelo pomembno je, da se spomini ohranjajo in obujajo. Pomembno je tudi, da se zapišejo, da ne bi utonili v pozabo.«

Uredništvo

VEŠ, KDO JE ZMAGAL?
TOVARIŠ, DOMOVINA KLIČE!

PRIDRUŽI SE MLADIM ZA VREDNOTE NOB!

OBRANI SVOBODO, KI SO NAM JO PRIBORILI NAŠI DEDJE!

Piši nam na: mladi@zsb-nob.si

Facebook Instagram spletna stran priročna upora

PREJELI SMO

Venček v spomin na
zasedanje AVNOJ-a in
narodne heroje

Dovolim si spremeniti verze pesnika Otona Župančiča, ki krasijo Grobnico narodnih herojev, v: »zgodovina je ena, nam vsem dodeljena ...«

Kljub redkemu spominjanju na drugo zasedanje AVNOJ-a je nerazumljivo, da je v pozabo tako globoko zdrsnil včasih pomemben praznik, dan republike. Pomembni dokumenti iz tistih davnih dni, ki so Sloveniji omogočili odhod, odcepitev ali kakor koli se že reče naši poti v samostojnost, so žal pozabljeni, za nekatere morda celo sramotni!

Ne glede na vse sem v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana Center položil venček v spomin na dogodek in narodne heroje. **Mihael Grobelnik**

Kdo vam laže?

Spoštovani direktor Nova24 TV, Boris Tomašič!

Vsaj zadnja tri leta na dan oktobrske revolucije 7. novembra v oddaji Na današnji dan objavljate slike »komunističnih zlo-

Časopis 1. US Army z dne 1. junija 1945, ki prikazuje zločin v Nordhausnu.

Mrtvi taboriščniki po angleškem bombardiranju – slika je vzeta s spletne strani.

činov«. Med njimi je tudi slika poboja 1300 političnih jetnikov iz vse Evrope, ki so bili v nacističnem taborišču Boelke Ka-

Pokop žrtev in velik naslov v časopisu, da gre za nemške zločine.

serne, Nordhausen/Harz v ulici Rothenburgstrasse. Ta vojni zločin je načrtno in namerno izvedla angleška RAF 3. in 4. aprila 1945 istočasno s pobojem 8800 nemških otrok, žena in starcev. Mestece Nordhausen so napadali zradirali z zemljo. Prilagam fotokopijo 21. strani originala časopisa 1. US Army z dne 1. junija 1945, ki prikazuje ta zločin. Vaša slika (mrtvi taboriščniki) je bila posneta dan pozneje, ko so nemški civilisti pod nadzorom Američanov pobirali trupla in jih nosili v skupno grobnico. Sliko ste vzeli s spletne strani https://en.wikipedia.org/wiki/Boelcke-Kaserne_concentration_camp in jo v vaši oddaji »prodajate« gledalcem kot komunistični zločin. O tem sem vas opozoril že pred tremi leti, a očitno ne zaleže.

Prilagam še 18. stran istega časopisa, ki prikazuje pokop žrtev iz Boelke Kaserne (približno 400 metrov od kraja angleškega zločina), in časopis 1. US Army, v katerem z velikimi črkami piše, da gre za nemške zločine. Kdo vam laže? **Boris Nemec**, Šempeter pri Gorici

»Mednarodno pravo«

Pri koliko ubitih palestinskih civilistih se po večkrat priklicanem »mednarodnem pravu« neha »pravica Izraela do samoobrambe«? Pri deset tisoč, sto tisoč, enem milijonu? Zahodne politične lutke vojaško-finančno-industrijskega vrha, ki od začetka 20. stoletja vlada v ZDA in zatem vsem drugim njihovim kolonijam in protektoratom, ki sestavljajo geopolitični pojem »Zahod«, nenehno obsesivno izjavljajo, da »ima Izrael v skladu z mednarodnim pravom pravico do samoobrambe«, pri tem pa nihče nikoli niti približno ne razloži, kaj glede »samoobrambe« sploh predvideva to izmuzljivo »mednarodno pravo«!

Zaradi te večne nedorečenosti nam, nepomembnemu in neukemu ljudstvu, ostane samo empirična logična razlaga glede na podatke, ki so nam na voljo. Glede na to, da je do zdaj število palestinskih smrtnih žrtev izraelskega bombardiranja že presežlo skoraj dvajsetkratnik izraelskih smrtnih žrtev Hamasa, bi to lahko pomenilo, da »mednarodno pravo« v členu o samoobrambi podeljuje vsaki napadeni državi pravico,

da ne kaznovano ubije vsaj petkrat toliko sonarodnjakov, someščanov, sovaščanov, sorodnikov in družinskih članov napadalcev, kolikor je sama imela žrtev. Vendar so voditelji Izraela in ZDA že večkrat složno izjavili, da bo izraelsko klanje Palestincev v Gazi trajalo, »dokler ne bodo uničili Hamasa«, temu pa so vse zahodne politične lutke samo prikimavale, nobena ni oporekala. Po tem zadnjem podatku sklepajoč, se torej člen o samoobrambi v »mednarodnem pravu« očitno glasi tako: vsaka napadena država ima pravico, da ne kaznovano ubija vse sonarodnjake, someščane, sovaščane, sorodnike in družinske člane napadalcev, dokler ne ubije dejanskih krivcev!!!

Demonstracije po svetu zoper izraelski genocid nad Palestinci

Glede na te najnovejše empirične razlage »samoobrambe po mednarodnem pravu« bi torej morali tudi Afganistan, Irak, Libija, Srbija in razne druge oškodovane države imeti pravico, da ne kaznovano morijo vse prebivalce ZDA in držav njihovih zaveznic, ki so v protipravnih napadih nanje sodelovale, dokler ne ubijejo dejanskih krivcev!!!

Če je torej »mednarodno pravo« za vse države enako, tisti politiki, ki tako vztrajno potrjujejo, da je to, kar zdaj počenja Izrael v Gazi, »samoobramba v skladu z mednarodnim pravom«, dejansko opravičujejo vsesplošno in nebrzdano mednarodno maščevalno pobijanje, saj je to »samoobramba v skladu z mednarodnimi predpisi«! Odgovornost za ta pobijanja bo torej izključno njihova! **Samo Ferluga**, Milje

80 let Avnoja

Spoštovana, tudi mi smo bili v Lajcu na počastitvi 80. obletnice drugega zasedanja Avnoja. Bili smo predstavniki Slovenije, ki smo s pesmijo prispevali kulturni program v Lajcu in dva dni prepevali povsod, kjerkoli smo lahko. Celotna naša RTV Slovenija z Jeleno Aščič je del našega pevskega programa predvajala v oddaji Tednik. Ja, bili smo res ponosni na celotno dogajanje!

Po izidu decembrske številke Svobodne besede pa smo videli, da je bil objavljen le članek o tem dogodku iz ZB Zadobrova - Sneberje, ki je opisal dogodek, povedal o udeležbi tamkajšnjih članov in tudi kdo je z besedo,

pozdravom in recitacijo predstavljaj Sloveo v Lajcu. Po izidu časopisa so se oglasili mnogi, ki so bili v Lajcu in so gledali oddajo Tednik. Spraševali so nas, kje je tu skupno sodelovanje in skupno zastopanje Slovenije ob takšnih dogodkih.

Nekateri »uradni« predstavniki Slovenije so sedeli v prvi vrsti in nas gledali, kako smo s pesmijo dobesedno dvigovali razpoloženje ljudi in v en glas prepevali tudi po proslavi. Nismo pa bili vredni, da nas omenijo skupaj z vsemi, ki smo Slovenijo predstavljali. Bili so čudoviti v svojih intervjujih, nas pevce in glasbenike pa so zavrgli. Bil je tudi veliko vprašanj in nespodobnih pripomb.

Čustveno in z zanosom nabit pevski nastop na osrednji proslavi pri muzeju Avnoja so spremljale in skupaj z menoj zapele tudi pevke iz pevske skupine Cvet v laseh ob spremljavi člana in harmonikarja Mirana Pečenika. Odmevale so slovenske Na oknu glej, Šivala je deklica zvezdo, Za vasjo in nadaljevale z Bello ciao in Sivi sokole, Računajte na nas, Avanti popolo ... Občinstvo je glasno prepevalo, me spodbujalo in nagrajevalo s ploskanjem. Bilo je čudovito in nepozabno. **Marjetka Popovski**, Izola

SVOBODNA
BESEDASporočilo
uredniškega odbora

Dragi sodelavci, drage sodelavke Svobodne besede!

Uredništvo je ob koncu leta z zadovoljstvom ugotovilo, da se število zunanjih sodelavcev, ki nam pošiljajo prispevke in fotografije, spodbudno povečuje. S takšnim rednim poročanjem se pestrost in kakovost našega glasila še izboljšujeta in tako se ustvarja dobro komunikacijsko in delovno sožitje. Bralcem pa bi še bolj ugodili, če bi kakovost prispevkov še izboljšali. Naštevamo nekaj priporočil.

– Zaželen je natančnejši in bolj vsebinski opis ne samo prireditve ali drugega dogodka, ampak tudi razlogov, zaradi katerih je nastal dogodek. Na primer: če gre za slovesnost ob spomeniku, je dobrodošlo napisati kaj več o samem spomeniku in vzroku za njegovo postavitve. – Dobro je tudi predstaviti sam kraj dogajanja, še zlasti če gre za kakšen manjši kraj. V tem primeru ga je treba umestiti ob kakšen večji, bolj znan kraj. Ob tem posvetite pozornost izbiri pravega predloga v ali na, saj je predvsem za zaselke in ledinska imena težko preveriti, kaj je ustrezna raba.

– Pri navajanju manj znanih kratic (na primer raznih organizacij, ustanov) je treba ob prvem omenjanju take kratice izpisati celotno ime. Sicer se je treba v besedilih izogibati pretirani rabi kratic (npr. v času NOB – med narodnoosvobodilnim bojem ...).

– Fotografije, ki spremljajo in ponaarjajo dogodke, je treba preudarno izbirati, saj dodajajo sporočilno vrednost pisnemu prispevku. Potrebni so tudi podpisi k slikam: kdo je, kaj je, zakaj je na sliki.

– Skrb za slovnično in pravopisno ustreznost prispevka zmanjša tudi

možnost vsebinskih napak. Izogibamo se jezikovnim mašilom, izražajmo se jasno.

– Pomembna je tudi dolžina prispevka. V povprečju naj bi bil poslan prispevek dolg do 5000 znakov, za rubriko V sliki in besedi do 2500 znakov, prav toliko za rubriko Jubileji in Imeli smo ljudi.

Članke in fotografije pošiljajte izključno na naslov uredništva in sicer: svobodna.beseda@zsb-nob.si Sicer pa si še naprej želimo vašega sodelovanja.

Uredništvo Svobodne besede

ZSB NOB SLOVENIJE

Koordinacijski
odbor žrtev
vojnega nasilja

Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja spremlja izvajanje zakona o žrtvah vojnega nasilja in drugih zakonskih ter podzakonskih aktov, ki pomenijo zagotavljanje pravic žrtev vojnega nasilja; usklajuje delovanje taboriščnih odborov; skrbi za udeležbo slovenskih predstavnikov taboriščnih odborov v mednarodnih komitejih; podaja predloge za ureditev spominskih mest; sodeluje pri organiziranju proslav slovenskih taboriščnikov; daje pravne nasvete žrtvam vojnega nasilja pri urejanju njihovih pravic.

Na podlagi 30. člena Statuta Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je predsedstvo zveze na prvi seji in mandatu 2023–2027 17. oktobra lani sprejelo sklep o imenovanju Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja za mandatno obdobje 2023–2027. Odbor sestavljajo:

Janez Alič (predsednik), Monika Kokalj Kočevar (podpredsednica), Vesna Dobre, Bojana Žokalj Jesih, Neda Zorman, Matjaž Špat, Mitja Dobre, Herman Janež, Janez Maršič, Janez Deželak, Jože Vidič, Marko Kožuh, Alojz Srčič, Viljem Prevolšek, Dušan Stefančič in Boris Nemec.

S. B.

POD
KAMNOM

Kamen pod gozdom na jasi stoji,
zvezda na njem je rdeča vklesana.
Pod kamnom še spim, tovariši moji,
ob meni tesno spi še četa partizana.

Nekoč pogosto k nam so pionirji hodili
z rožicami z jase in pesmice nam zapeli.
Preživeli tovariši spominu so se poklonili,
pod zastavo miru, svobode srečo podelili.

Kot hodite zdaj, moji ponosni pionirji mali,
zakaj teptate cvetje in brcate naš Kamen?
Za vašo srečo in mir življenje smo že dali,
kdo ugasnil v srcih pravičnosti je plamen?

Zakaj je naša zvezda na kamnu zbledela,
pot do nas grmovje in robida že prekriva?
Pesem o svobodi kdaj spet se bo zapela,
Kajuhov nemi krik pod gozdom se odziva.

Soka

KULTURA Dokumentarni film

Prekomorci – Campo 65

Ekipa Regionalnega centra TV Koper/Capodistria: snemalec Damjan Volk, novinar Miloš Batistuta in režiserka Sonja Cerkvenik (od leve proti desni). Foto: J. Alič

V začetku decembra lani je petčlanska delegacija, v kateri so bili novinarska ekipa TV Koper/Capodistria, predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Marijan Križman in član predsedstva Janez Alič, obiskala mesto Gravina pri Bariju v južni Italiji. Tam so namreč ostanki taborišča Campo 65, ki je bilo do 8. septembra 1943 taborišče za angleške in druge zavezniške vojne ujetnike, po kapitulaciji Italije pa je bila tam od novembra 1943 naprej zbirna točka za jugoslovanske prekomorce.

Marijan Križman (levo) in Janez Alič (desno) med ogledom stavb v Gravini

Ostanki Campa 65 so med mestoma Altamura in Gravina. Taborišče je bilo načrtovano za 12.000 ljudi, merilo pa je kar 30 hektarov. Tam je bila urejena vsa osnovna infrastruktura z barakami, kuhinjo, komando in stražarskimi mesti. Na ograjenem zapuščenem območju je mogoče videti le še nekaj zgradb, komando, stražarske postojanke, predvsem pa sta pomembni dve grajeni stavbi, v katerih so tudi po

Stavbe nekdanjega taborišča Campo 65 nezadržno propadajo.

80 letih ohranjeni in nepoškodovani napisi, ki dokazujejo prisotnost prekomorcev:

- Živelii zavezniški SSSR – ANGLIJA – AMERIKA,
- Smrt fašizmu sloboda narodu,
- Na steno z barvicami narisani zemljevid Jugoslavije in Italije, v morju pa napis »Buči buči morje adrijsko, bilo si in boš slovansko«,
- Na steno je z barvicami narisani zemljevid vzhodne Evrope od Moskve do Budimpešte.

Vse to kliče, da ob 80. obletnici ustanovitve prekomorskih brigad slovensko javnost nekdo spomni na to. Tega sem se po novinarski plati lotil Miloš Batistuta, novinar TV Koper/Capodistria iz Tolmina. V dokumentarnem filmu v produkciji TV Koper/Capodistria, ki bo nared predvidoma na pomlad letos, bom s pomočjo zgodovinarjev, zadnjega prekomorca Alojza Bucika, predstavnikov organizacije Associazione Campo 65 in drugih osvetlil temo, ki je danes v slovenski javnosti manj znana, še kako pa je pomembna za Primorce. Prekomorske brigade so namreč sestavljali zvečine primorski fantje od Bovca do Ilirske Bistrice, ki so jih italijanske oblasti prisilno pobrale in jih namestile v tako imenovane posebne bataljone po vsej Italiji, ter fantje, ki so bili rekrutirani v enote italijanske vojske, politični ujetniki, interniranci v koncentracijska taborišča ...

V letih 1943 in 1944 je tako nastalo pet prekomorskih brigad, 1. tankovska brigada, 1. in 2. eskadrilja NOVJ in nekaj artilerijskih in specialnih enot, ki so bile poslani v boj proti okupatorju v Jugoslaviji. Vsega skupaj je enote sestavljalo okoli 18.000 borcev: Slovencev, Hrvatov, Srbov in Črnogorcev.

Miloš Batistuta

KNJIGE Boris Črne

Kako se je kalil vojak Boris

Konec lanskega leta je pri založbi Buča v nakladi 2000 izvodov izšla knjiga avtorja Borisa Črneti Dobri kadet Boris? (Kako se je kalil vojak Boris). Knjigo je posvetil vsem veteranom vojne za Slovenijo, pripadnikom Ljudske milice, enotam Civilne zaščite, gasilskim enotam in vsem državljanom, ki so skupaj enotno delovali v boju za samostojno in neodvisno domovino; posvetil pa jo je tudi mladim, pred katerimi je trnova pot, da bodo dosegli tako složnost in enotnost, kot smo jo imeli leta 1991. »Za to, da sem napisal tole knjigo, ki je pred vami, sem se odločil, ko sem prebral zanimivo in zabavno knjigo Vesele zgodbe iz Bosne, ki jo je napisal moj sošolec in prijatelj Franc Jamšek - Aco in v kateri opisuje svoje dogodivščine s služenja vojaškega roka v Bosni in Hercegovini. Minilo je pol stoletja, v katerem so se zgodile sanje, želje našega naroda: dežela (republika) Slovenija je postala država, Teritorialna obramba je postala Slovenska vojska, ki je skupaj z milico in zaščitnimi enotami ubranila suverenost ozemlja v času ustanavljanja slovenske države. V vse to dogajanje sem bil vključen in sem po svojih najboljših močeh deloval,« je med drugim v uvodu knjige zapisal avtor.

Zanimiva je ocena prof. dr. Boža Repeta, zgodovinarja, kadeta 61. generacije v šentvidski ŠRO leta 1979: »Knjiga, ki jo imate pred seboj, je v grobem sestavljena iz štirih delov: spominov na šolanje v šoli za rezervne oficirje v Šentvidu pri Ljubljani; z vojsko in vojaščino povezane zgodbe prednikov avtorja; nekaj je utrinkov in pričevanj udeležencev šole za rezervne oficirje in desetdnevne vojne in na koncu avtorjeva razmišljanja o definiciji in pomenu desetdnevne vojne. Ter tako kot v večini veteranskih

Knjigo lahko naročite na naslovu: Buča, d. o. o., Kolarjeva 47, Ljubljana (tel. št. 01 230 6580, info@buca.si, spletna knjigarna: www.buca.si.

knjig razočaranje nad tem, v kaj se je spremenila Slovenija. Glavni del je vsekakor osebni opis doživljanja šole za rezervne oficirje v Šentvidu v času, ko je ta šola začela delovati, ker je dobro dokumentiran in z veliko fotografijami. Na šolo za rezervne oficirje sta bila vse od začetka dva različna pogleda: slovenska politika je v njej videla zametek lastnega vojaškega šolstva za potrebe TO, izobraževanje in urjenje naj bi tudi

potekalo v slovenskem jeziku; vrh JLA pa jo je dojemal kot drobljenje enotnega jugoslovanskega koncepta šolanja rezervnih oficirjev na osnovi nacionalnega ključa. Že po dveh ali teh generacijah (šolanje je trajalo dobrega pol leta) je Šentvid postal bolj ali manj izpostava šole v Bileci, v drugi polovici osemdesetih let pa jo je vrhu JLA uspelo ukiniti ... V šoli je bilo tudi veliko privilegiranih otrok socialističnih veljakov, sorodnikov visokih oficirjev in takih, ki so vanjo prišli po zvezah. Tu se pač ni treba sprenevedati. Ni pa seveda tudi treba posploševati. Velik del, če ne večina »pitomcev«, je izhajala iz partizanskih družin, šolanje je bilo na neki način nadaljevanje partizanske tradicije v mirnodobnih razmerah in sledenje nacionalnim in socialnim ciljem staršev. Status rezervnega oficirja pa je bil v tistih časih tudi pomembna referenca pri poklicni karieri in statusu na družbeni lestvici.«

Nezaželeni kader

Kot podporočnik in nato poročnik sem najprej poveljeval enoti Teritorialne obrambe v občini Radovljica, zatem pa vodu minometalcev v Ljubljani. Tu sem prišel v konflikt z majorjem (Slovenecem) in skoraj pred vojaško sodišče, ker nisem dovolil, da moji rezervisti na Počku, kjer smo imeli vsakega pol leta vaje z bojnim streljanjem, iščejo in z rokami po terenu pobirajo nerazstreljene mine (večinoma smo streljali s tistimi iz petdesetih let). Po zvezah sem potem dobil razpored pri štabu Teritorialne obrambe, kjer naj bi bil odgovoren za zgodovino. Štaba nikoli nisem videl, ker je republiški sekretar za obrambo po prvih večstrankarskih volitvah postal Janez Janša, jaz pa nezaželeni kader. Tako se je moja vojaška kariera končala.

DOGODKI Maribor

Rdeča armada v Prekmurju

V Mednarodnem raziskovalnem centru druge svetovne vojne Maribor je 12. decembra lani potekala znanstvena konferenca pod naslovom Rdeča armada v Prekmurju: stanje raziskav. V prostorih nekdanjega taborišča Stalag XVIII D v Melju so jo izvedli pred prihajajočo 80. obletnico osvoboditve Prekmurja. Rdeča armada je edino to slovensko ozemlje osvobodila v začetku leta 1945 in to je bila ena največjih vojaških operacij med drugo svetovno vojno na slovenskih tleh.

Z referati so svoja raziskovanja na to temo predstavili priznani slovenski zgodovinarji: **dr. Darja Kerec** je govorila o recepciji Rdeče armade v Prekmurju v slovenskih medijih, **Boris Hajdinjak** o življenju in smrti Izaka Koreckega in Grigorija Gildenberga, **Daniel Siter** o zaključnih bojih Wehrmannschafta z Rdečo armado v Prekmurju in okolici, **Darjan Lorenčič** o dožemanju Rdeče armade v Prekmurju v prekmurškem in porabskem okolju v luči pričevanj in časopisnih virov, **dr. Katarina Mohar** o spomeniku zmage v Murski Soboti, **Metka Fujs** pa o proučevanju osebnih podatkov padlih rdečearmejcev.

Direktor MRC Janez Ujčič je ob odprtju konference poudaril: »Mi kot raziskovalno središče želimo predvsem ohraniti zgodovinski spo-

Del udeležencev konference (Foto: Igor Napast, Večer)

min in spomenik za prihodnje rodove, naše delo pa je usmerjeno predvsem v ohranjanje miroljubnega sožitja med različni narodi.«

Leta 1945 je severovzhodno ozemlje okupirane Slovenije (današnja Prekmurje in Pomurje) bilo pomembno obrambno oporišče političnega in vojaškega vodstva nacistične Nemčije, saj naj bi po nemških utvarah ustavilo napredovanje Rdeče armade proti Dunaju. Vse razpoložljive fašistične sile v regiji so bile poslani braniti meje Hitlerjevega rajha. Konec marca in v začetku aprila 1945 so sovjetske čete 57. armade pod poveljstvom generala M. N. Šahorina in deli III. ukrajinske

fronte pod poveljstvom maršala F. I. Tolbuhina stopili v boj za osvoboditev slovenske zemlje.

Daniel Siter je med drugim povedal: »To je pravzaprav edina regija, ki jo je v Sloveniji popolnoma osvobodila izključno Rdeča armada. Želeli smo ilustrirati tudi zgodbe iz osebnega življenja vojakov sovjetske Rdeče armade. Posebej sem analiziral zaključne boje v Prekmurju in okolici. Danes ljudi najprej seznanjamo z odločnostjo in pomenom Rdeče armade v dogodkih druge svetovne vojne. Za 80. obletnico osvoboditve leta 2025 bomo zagotovo pripravili večjo razstavo, predvsem zaradi ohranjanja naše zgodovine.« V razpravo so se vključili tudi nekateri obiskovalci: dr. Božo Repe, Zmago Jelinčič, Miran Fišer iz OZVVS Maribor, predstavnik ZVB NOB Vladimir Koren in diplomat Milan Predan. Konference so se udeležili tudi nadarjeni osnovnošolci, raziskovalci zgodovine iz Osnovne šole Videm pri Ptujju.

Mednarodni raziskovalni center v Mariboru (MRC Maribor) je začel delovati novembra 2017 v ohranjeni stavbi nekdanjega nacističnega »taborišča smrti«. V Melju je bilo zaprtih 15.000 vojnih ujetnikov, od katerih je 5000 sovjetskih državljanov umrlo na grozovite načine. S. B.

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. februarja 2024.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 98. številke časopisa Svobodna beseda

- Marija Poljšak**
Planina 72, 6232 Planina
- Silva Močan**
Krmelj 6/c, 8296 Krmelj
- Zdenka Kroflič**
Kasaze 21 A, 3301 Petrovče

Rešitve križanke:

SLOVSTVO, ROKAVIČKA, ETIMON, OL, ČO, ŽB, INK, KOS, EOLCI, ZLO, GARI, ALDRIN, NORADRENALIN, KS, AGAR, ODZIV, ATAKA, ČADA, ADDA, BO, IN, ATAMAN, RANJENOST, JČ, VRŠA, DESETKA, NAMOK, KVA, ZE, OLL, ONIKS, AJUBIDI, AG, SKALINJE, IRAVADI, TE, ANJA, KA, ERIK.

Geslo: SREČO IN ZDRAVJE VAM ŽELI SVOBODNA BESEDA.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik),
dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol,
dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	ENOTNA MATIČNA ŠTEVILKA OBCANA	SEDA-NJOST, ZDAJŠ-NJOST	POPOLNI VZORI, IDEALI	PUSTNE MASKE NA PTUJSKEM POLJU	NAŠ SKLADATELJ ALEŠ KERSNIK	SVOBODNA BESEDA	PUSTNE MASKE V VZHODNI SLOVENIJI	LETVA, LATA	KRAVICA		
MORALA (IZ ČRK: KEITA)						VZDEVEK OLIVERJA MLAKARJA MAJHEN AMOR					
MODULARNI BLOK											
PUSTNE MASKE V BRKINIH											
NASELJE NAD JUŽNO LJUBLJANO (IZ: LERO)					MAJHNO OKO, OČESCE						
GLAVNI MESTNI TRG PRI STARIH GRKIH	KLEPETAVOST	SPANJE	OSEBNI ZAIMEK SREDNJEGA SPOLA	PUSTNE MASKE NA CERKLJANSKEM	PREDAJA	ERVIN ČURLIČ	DEPARTMA V VZHODNI FRANCIJI GOLOŠT	UREJENA MORSKA OBALA NOVA GVINEJA			
ŠTUDENT PRED DIPLOMO							PREMETENEC, NAVIHANEC		MAJHEN NOVEC	GLASBENI STAVEK ZA EN GLAS TI, ON
PREBIVALEC GRENADE							MISIJO-NAR BARAGA NAGACANJE				
REMONT, OBNOVITEV						BIBLIJSKI SKRIVNOSTNI KNEZ		PRAVOSL. PODOBA			
RADO LIKON		GLAVNI ŠTEVNIK	FRANC JAKOPIN			OSAMITEV IZOLACIJA LIKALNA PRIPRAVA			KMEČKO VOZILO		
POGAN, NEVERNIK			PREBIVALEC AALSTA V BELGIJI PREPLAH						ČUHRAJ GRIGORIJ PREBIVALCI GOR. BRD		MITOLOŠKI LIBIJSKI VELIKAN (IZ ČRK: TAJNA)
SVOBODNA BESEDA	OBER				IVAN TAVČAR NIZOZEM. MESTO (SIR)		ENES ČENGIČ MESTO V GRŠKEM EPIRU		KRAJ V REZJI		
	VETRC								MENIČNO JAMSTVO		
TVORBA, NASTALA S SVALJKANJEM						PREBIVALEC GLAVNEGA MESTA TURCIJE					
ANTON OCVRK		VERDIJEVA OPERA				NACIONAL SOCIALISTI				SILVA TRDINA	
		ANDREJ OBLAK				IVANA KOBILCA				IVO ZORMAN	
REJEC PSOV					SOGLAŠNIŠTIK						
NAJMANJŠI NEDELJIVI DELEC					ZMLETA ŽITNA ZRNA						
											FRANCO-SKA PRED SEDNIŠKA PALAČA

V METEŽU ZGODOVINE Dolnji Suhor pri Metliki**80. obletnica odhoda XIV. divizije na Štajersko**

Občina Metlika, Združenje borcev za vrednote NOB Metlika in KO ZB za vrednote NOB Suhor so 6. januarja pripravili slovesnost ob 80. obletnici odhoda XIV. divizije na Štajersko. Prireditev je potekala v Kulturnem domu na Dolnjem Suhorju pri Metliki.

Slovesnosti se je kljub deževnemu vremenu udeležilo več kot 200 obiskovalcev, med njimi so bili občani iz različnih krajev Slovenije, borci in člani borčevskih organizacij, pripadniki Slovenske vojske, člani veteranskih in domoljubnih organizacij, pripadniki Prvega spominskega dolenjskega partizanskega bataljona in nosilci praporov borčevskih in veteranskih ter domoljubnih organizacij. Slovesnosti so prisostvovali tudi Darjo Zevnik, član Državnega sveta Republike Slovenije, Janko Veber, član Predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije, Borut Likar, predsednik Medobčinskega sveta ZB za vrednote NOB za Dolenjsko in Belo krajino, ter polkovnik Miha Butara v imenu skupnosti borcev XIV. divizije.

Slavnostni govornik je bil Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije.

V začetku slovesnosti so delegacije položile cvetje k spomeniku borcem XIV. divizije. Pozdravna nagovora sta imela Martina Legan Janžekovič, županja občine Metlika, in Milan Travnkar, predsednik ZB za vrednote NOB Metlika, v imenu Društva za ohranjanje spomina na pohod XIV. divizije na Štajersko Laško pa je navzoče nagovoril Andrej Mavri, predsednik ZB za vrednote NOB Laško.

Slavnostni govornik na slovesnosti je bil Marijan Križman, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije. V govoru je orisal bojno pot XIV. divizije na Štajersko. Med drugim je poudaril: »Odhod divizije je zgodba o požrtvovalni epopeji borcev te divizije. Vključevala je najelitnejše partizanske brigade tedanjega slovenskega ozemlja: Tomšičevo, Šercerjevo, Gradnikovo in Prešernovo bojno skupino. Ustanovitve XIV. divizije je oznanjala širjenje slovenskega partizanstva, z organizacijsko-vojaškega vidika pa je nakazala uspešno preoblikovanje v redno jugoslovansko armado. Njena uspešna dejanja so potrjevala to trditev. Pohod je zahteval

težke žrtve in obrodil velike sado-ve. Borce divizije je čakala krvava pot. V smeri mozirskih planin se je divizija ustavila tudi v Belih Vodah, kjer je tragično – le pol ure hoje od rojstne hiše – umrl 21-letni pesnik Karel Destovnik - Kajuh, narodni heroj, simbol partizanskega boja, kateremu v spomin je Vlada Republike Slovenije leto 2023 razglasila za Kajuhovo leto. Grozot druge svetovne vojne ne smemo nikoli pozabiti in protifašizem mora znova postati temeljni kamen združene Evrope in sodobnega sveta.»

V okviru slovesnosti sta bila organizirana tudi spominska pohoda iz Metlike in iz Dolnje Lokvice do Dolnjega Suhorja. V kulturnem programu slovesnosti so nastopili Ženski pevski zbor Društva upokojencev Metlika, učenci Podružnične osnovne šole Suhor, Tina Pezdirec, učenka solopetja, s harmonikarjem Marjanom Končarjem, Glasbena šola Andreja Bajuka, in recitatorka Terezija Potočar Korošec.

Milan Travnkar, foto: Marko Klinc (Foto Life Novo mesto)